

HUKUKİ İHTİLAFLARIN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ NEZDİNDE ÇÖZÜMÜ

Yazar Ferid Cengiz

Gönderim Tarihi: 02-Tem-2018 02:21PM (UTC+0300)

Gönderim Numarası: 979958870

Dosya adı: Ferid_Cengiz_-_Turnitin.docx (119.05K)

Kelime sayısı: 15720

Karakter sayısı: 114990

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HUKUKİ İHTİLAFLARIN DÜNYA TİCARET
ÖRGÜTÜ NEZDİNDE ÇÖZÜMÜ**

FERİD CENGİZ

TEZ DANIŞMANI:

Dr. Öğretim Üyesi Cengiz CEYLAN

MAYIS - 2018

ÖZ

HUKUKİ İHTİLAFLARIN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ NEZDİNDE ÇÖZÜMÜ

Cengiz, Ferid

Yüksek Lisans, İktisat

Tez Yöneticisi: Dr. Öğretim Üyesi Cengiz CEYLAN

Mayıs, 2018

Küreselleşen dünyada, uluslararası ticaret politikaları giderek daha kompleks hale gelmiştir. Öngörülebilirlik ve güvenliğin tesisinde tacirler ve devletler oldukça önemlidir. Bununla birlikte uluslararası ticarete Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün varlığı, uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve olası sorunların çözülmesi açısından olumlu bir gelişmedir. Çok sayıda devletin ve tacirin olduğu şartlarda uyuşmazlıkların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu sebeple DTÖ, Uyuşmazlıkların Çözümüne Dair Mutabakat Metni (UÇMM) ile sorunların çözülmesine yönelik bir sistem ortaya koymaya çalışmaktadır. DTÖ'den önceki sistemlerdeki önemli eksiklerden biri uluslararası ticaretle ilgili usullerin ve kuralların tam belirlenmemiş olmasıdır. Bu durum ortaya çıkan uyuşmazlıkların uzun yıllar boyunca çözüme kavuşturulamamasına neden olmuştur.

Uluslararası ticarete ortaya çıkan sorunların çözülmesi açısından DTÖ uyuşmazlık sistemi alternatif bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, uyuşmazlıkların çözümü için alternatif bir yol olarak izlenen bu sürecin, amaçlanan hukuksal çözüme efektif bir faydası olup olmadığının değerlendirmesinin bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uyuşmazlık, Hukuki İhtilaf, Dünya Ticaret Örgütü

ABSTRACT

RESOLUTION OF LEGAL DISPUTES AT THE WORLD TRADE ORGANIZATION

Cengiz, Ferid

Master of Arts, Economics

Supervisor: Assistant Professor Cengiz CEYLAN

May, 2018

In the globalizing world, international trade policies have become increasingly complex. Merchants and states are very important in the provision of predictability and security. However, the presence of the World Trade Organization (WTO) in international trade is a positive development in terms of developing international trade and solving possible problems. It is inevitable that there will be discrepancies in circumstances where there will be a large number of States and merchants. For this reason, the WTO is trying to establish a system for solving the problems with the text of the agreement (ucmm) on the Resolution of the disputes. One of the important deficiencies in the systems before the WTO is that the procedures and rules related to international trade have not been fully determined. This situation has led to the inability of the disputes to reach a settlement for many years.

In terms of solving the problems arising in international trade, the WTO dispute system is an alternative method. In this context, the aim of this study is to evaluate whether this process, which is followed as an alternative way to resolve disputes, has an effective benefit for the intended legal solution.

Keywords: Dispute, Legal Dispute, World Trade Organization

GİRİŞ

Tarihsel sürece bakıldığında, diplomatik ilişkilerin olumlu seyrettiği dönemlerde dış ticaretin serbestleşmesi yönünde düzenlemelerin yapıldığı, ancak krizlerin ve buhranların yaşandığı dönemlerde ise daha çok dışa kapalı ve korumacı politikaların izlendiği görülmektedir. Küreselleşme süreciyle beraber devletlerin birbirleriyle yoğun ticari ilişkilere girmesi, bazı standartların ve yasal düzenlemelerin oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Bu sebeple uluslararası ticaret hukuku her geçen gün yeni düzenlemelere ve anlaşmalara konu olmaktadır.

1929 Ekonomik Buhranı üzerine İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisini yaşayan dünya, başta ABD ve Avrupa ülkelerinin öncülüğünde dış ticaretin geliştirilmesini sağlayacak bir sistem arayışına girmiştir. Dış ticaretin geliştirilerek ekonomik durgunluğun sona erdirilmesi amacıyla çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimler neticesinde başlangıçta geçici bir anlaşma olarak görülen, ancak varlığını 1995 yılına kadar sürdüren Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 23 ülkenin imzasıyla 1947 yılında yürürlüğe girmiştir. Yaklaşık 50 sene içerisinde çok sayıda müzakere turuna konu olan GATT, kurumsal olarak tüzel kişiliğe ve icrai organlara sahip olmaması, uyuşmazlıkların çözümünde hukuki yollardan ziyade diplomatik yolları kullanması nedenleriyle istenilen çözümü sağlayamamış, 1 Ocak 1995 tarihinde yerini bağımsız bir tüzel kişiliğe sahip Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) bırakmıştır. Ancak GATT 1947 hükümleri bugün dahi DTÖ Kuruluş Anlaşması ekinde bulunan GATT 1994 içerisinde varlığını korumaktadır.

Uluslararası ticarete kısıtlamaların ve sınırlamaların ortadan kaldırılmasını hedefleyen en önemli kurumlardan biri olan DTÖ'nün varlığıyla dış ticaretteki engellerin kaldırılması ve dış ticarete bazı kuralların standart hale getirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca dış ticarete ihtilafa düşen devletlerin yaşadığı hukuki sorunların çözümü de DTÖ'nün en temel görevlerinden biridir.

Bu çalışmanın amacı, uluslararası ticarete yaşanan anlaşmazlıkların hukuksal çözümünde DTÖ'nün etkisinin olup olmadığı, bu kurumun uluslararası ticaret hukukuna olan katkıları ve uyuşmazlık çözümünde başarılı olup olmadığını ortaya konulmasıdır. Bu amaç dâhilinde DTÖ sisteminin işleyişi değerlendirilecektir. Bununla birlikte, DTÖ'de uyuşmazlık konularının hangi şekilde ele alındığının da değerlendirilmesi, uyuşmazlık çözümü sisteminin etkili olup olmadığını anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde DTÖ'nün genel yapısına yer verilmektedir. Bu bölümde DTÖ'nün üyeleri, amaçları, işlevleri, temel ilkeleri, DTÖ kapsamında yapılan anlaşmalar ve DTÖ'nün yönetim mekanizmaları açıklanmıştır. İkinci bölümde, uyuşmazlıkların çözümünde DTÖ'nün uyguladığı hukuk düzenlemeleri üzerinde durulmuştur. Bu açıdan başta uyuşmazlık çözüm sisteminde yer alan organlara yer verilmiş ve ardından uyuşmazlık olması halinde uygulanacak hukukun nasıl olduğu ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümü ise, uyuşmazlığın ortaya çıkması durumunda DTÖ sisteminin nasıl harekete geçtiğine ve işleyişine ayrılmıştır. Bu amaçla, başta çözüm sisteminin aşamaları olmak üzere, temyiz aşaması ile panel ve temyiz organları kararlarının icrası üzerinde durulmuştur.

1. BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ HAKKINDA

1.1. Genel Bilgi

GATT 1947'nin tarafı olan Türkiye, 26.01.1995 tarih ve 4067 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan Nihai Senedi imzalayarak DTÖ Kuruluş Anlaşması ve eklerinde bulunan çok taraflı DTÖ Anlaşmalarının tamamını kabul etmiştir. Bünyesinde 29 adet anlaşma ile 25'in üstünde Bakanlar Deklarasyonu Mutabakat Metni ve Kararı'nın bulunduğu Uruguay Turu Nihai Senedi'nin ortaya koyduğu en önemli unsur Tarifeler ve Hizmet Ticareti Genel Anlaşmasını (GATT) Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ile sürekli hale getirmiş olmasıdır. Özellikle Nihai Senet'le beraber DTÖ anlaşmasının bir bütün halinde ele alınmasının gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu sebeple farklı anlaşmaların da tek taahhüt ilkesi kapsamında kabullenilmesi mümkün olmaktadır (Dağdemir, 2007: 350).

Dünya Ticaret Örgütü, bünyesinde bulunan anlaşmaların uygulamaya konulması açısından müzakerelere forum niteliği taşıması, ticaret politikalarının değerlendirilmesi ve uyuşmazlıkların giderilmesi açısından önem arz etmektedir. Nihai Senet'le beraber 01.01.1995 tarihinde faaliyete giren DTÖ'nün esas fonksiyonu, Kuruluş Anlaşmasının 3.maddesinde ifade edilmektedir. Belirtilen maddeye göre DTÖ, Kuruluş Anlaşması ve ekinde yer alan anlaşmaların yürütülmesini sağlamak ve bu anlaşmalar dâhilinde ileride ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü için müzakere zemini hazırlamaktır. Ayrıca Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi iktisadi yapının önemli kurumlarından biri haline gelmiştir. Bununla birlikte DTÖ, global iktisadi politikaların oluşturulmasında tutarlılığın sağlanabilmesi amacıyla Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve diğer ilgili kurumlarla iş birliği gerçekleştirmekte olup, bu kurumlarla birlikte global iktisadi politikaların oluşturulmasında önemli sorumluluklar yüklenmektedir (Dürüs, 2005: 41).

1.2. DTÖ'nün Üyeleri

DTÖ Anlaşmaları çerçevesinde ortaya çıkan yükümlülüklerin bu topluluğa üye olan devletler tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte uluslararası kurumların gözlemci olarak katılması mümkün olmaktadır. Ayrıca bu kurumların uluslararası anlaşmalar doğrultusunda DTÖ ile işbirliği içerisine girmesi de mümkün olmaktadır. Ancak devletler dışı örgütlerle özel kişilerin DTÖ kapsamında hak sahibi olabilmesi mümkün değildir. Ayrıca DTÖ yapısal açıdan devletlerin hukuksal ve siyasal dinamiklerden etkilenmesinden dolayı özel sektöre aktörleri bu yapı üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olmaktadır (Wallach ve Sforza, 2002: 36).

DTÖ'ye üyelik iki farklı biçimde gerçekleşmektedir. Söz konusu biçimlerden biri asli üyeliktir. Asli üyelerin şu şekilde tanımlamak mümkündür (Akman, 2008: 339):

- Uruguay Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'ne dahil olan 125 ülkeden 111 tanesi, 1994 yılının Nisan ayında Marakeş Anlaşması'nı imzalaması sonucu DTÖ'nün kurulmasını sağlayarak asli üye olma hakkını elde etmiştir.
- DTÖ Anlaşması'na ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmasına dahil olanlar ile GATT 1994 Taviz ve Taahhüt Listeleri'ni kabul eden taraflar da asli üye olmuşlardır.¹
- DTÖ Anlaşması'nın geçerli olduğu tarihte GATT 1947'ye taraflarıyla birlikte Avrupa Toplulukları da (AT) asli üye olarak dahil olmuşlardır.
- 27.03.1997 tarihinde Kongo Cumhuriyeti'nin dahil olmasıyla beraber GATT 1947'nin tüm üyeleri DTÖ'ye asli üye olarak dahil olmuştur.

¹ Türkiye Cumhuriyeti 26.01.1995 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş anlaşmasını ve anlaşmanın eki olan Taviz ve Taahhüt Listelerini "Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun" ile kabul etmiştir.

- Az gelişmiş ülkeler kapsamında yer alan Kamboçya ile Nepal uzun süreli müzakereler sonucunda DTÖ'ye asli üye olabilmıştır.

DTÖ'ye üyelikte bir diğer yol ise katılımdır. Bir devlet isteği doğrultusunda Çoklu Ticaret Anlaşmalarına, Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları ve DTÖ Kuruluş Anlaşması'na dahil olabilmektedir. Katılma süreci DTÖ'nün en yüksek karar alma organı olan Bakanlar Konferansı'nın 3'de 2'siyle alacakları karar neticesinde gerçekleşmektedir. Bunun dışında Çoklu Ticaret Anlaşmalarına dâhil olmak, ilgili anlaşmaların kurallarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

DTÖ topluluğuna dahil olan ülkelerin ticaret hacimleri dünya ticaret hacminin yaklaşık %95'ini oluşturmaktadır. Özellikle bu ülkelerin iktisadi yapıları da birbirlerinden oldukça farklıdır. DTÖ içinde yer alan üyeler, genel olarak farklı çıkarlar doğrultusunda esnek gruplar halinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. DTÖ kapsamında farklı çıkarlar doğrultusunda meydana gelen grupların var olması farklı fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamakta ise de, bu gruplaşmalar bazı zamanlarda devletlerin oldukça önem verdikleri konularla ilgili karar alamamasına neden olabilmektedir. DTÖ içinde yer alan bazı grupların şu şekilde ifade edilmeleri mümkündür (Wallach ve Sforza, 2002: 36):

- Tarım ürünleri ticaretinin tamamen serbestleştirilmesini isteyen Cairns grubu (Kanada ve Avustralya öncülüğündedir),
- Tarıma yönelik korumacı tutum sergileyen devletlerden meydana gelen G-10 (Japonya, İsrail gibi),
- Tarım ihracatçısı konumunda olan devletlerden meydana gelen G-20 grubu (Brezilya, Arjantin öncülüğündedir),
- Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu özel ürünlerde korumacılığı savunan G-33 grubu,
- Gelişmekte olan yoksul ülkelere meydana gelen G-90 ülkeleri farklı grupları oluşturmaktadır.

DTÖ yapısı içerisinde bulunan ülkeler, başlıca beş farklı sınıf altında ele alınmaktadır. Bu sınıflar şu şekilde ifade edilmektedir (Ulusoy, 2008: 60):

- Gelişmiş ülkeler,
- Gelişmekte olan ülkeler,
- Yeni endüstrileşmeye başlayan ülkeler,
- En az gelişmiş ülkeler,
- Ekonomileri geçiş döneminde olan ülkeler.

Var olan koşullar çerçevesinde, günümüzde pek çok ülke üyelik süreci kapsamında meydana getirilen çalışma grupları üzerinden katılma şartlarını yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Üyelik için yoğun bir ilginin olduğu dikkati çekmektedir. Ülkeler, katılım sürecindeki talepler karşısında iç işlerinde de reform süreçlerini tamamlamaya çalışmaktadırlar. (Akman, 2008: 339-340).

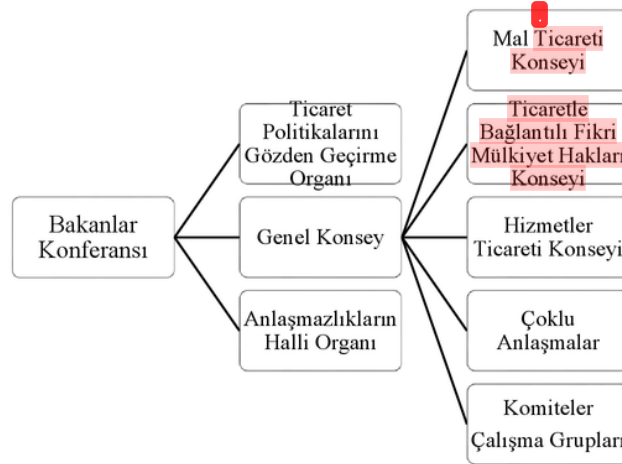
DTÖ Kuruluş Anlaşması ile bu anlaşmanın Ek 1 ile 2'sinde yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarına bağlı olan üyelerle, diğer üyeler arasında yapılan anlaşmalarda taraflardan biri anlaşmaya razı olmazsa uygulama söz konusu olmamaktadır. Fakat bu kuralın GATT 1947'ye üye olan DTÖ'nün asli üyeleri açısından da kullanılabilmesi için anlaşma geçerlilikteyken taraf devletlerin müzakere sürecine girmemiş olmaları gerekmektedir. Bunun dışında anlaşmanın uygulamaya konulmasına rıza göstermeyen üyenin, Bakanlar Konferansı tarafından üye olmak isteyen aday ülkenin isteklerini kapsayan anlaşmayı onaylamasından önce Konferansa bilgi vermesi gerekmektedir. Üye olmasına negatif tutum sergilenmeyen ticaret bloğu ya da devletle örgüt, oluşturulan çalışma grupları aracılığıyla karşılıklı etkileşim içerisine girmektedir. Söz konusu süreçlerin sonunda ise katılım süreci tamamlanarak üyelik gerçekleştirilmektedir.

Üye ülkelerin DTÖ'den çekilmeleri her zaman mümkündür. Söz konusu çekilme ise Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları ile DTÖ Kuruluş Anlaşması kapsamında geçerli olmaktadır. Çekilme sürecinde DTÖ Genel Müdürlüğü'ne çekilme bildirimini yazılı olarak iletilmektedir. Bu iletimden

ancak altı ay sonra çekilme geçerli hale gelmektedir. Bununla birlikte Çoklu Ticaret Anlaşmalarında çekilmeyse söz konusu anlaşmalarda bulunan hükümler çerçevesinde yürütülmektedir. 2017 yılında DTÖ'ye üye 164 ülke mevcuttur (WTO, https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm, erişim tarihi: 09.07.2017).

DTÖ'ye üye olmayan ülkelerin gözlemci statüsünde bulunmaları da mümkündür. Bu gözlemci ülkeler zaman içerisinde Bakanlar Konferansı, Genel Konsey ile yardımcı organlarda yer alıp müzakerelerde bulunarak, üye olma olanağına kavuşmaktadırlar. (WTO, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm#observer, erişim tarihi: 09.07.2017).

Bunlar dışında Genel Konsey, diğer uluslararası kurumlara da gözlemci statüsü hakkı vermektedir. Bu açıdan IMF, BM, UNCTAD, Dünya Bankası, OECD ile WIPO Genel Konsey toplantılarında gözlemci olarak yer alabilmektedir. Gözlemci konumunda olan kurumların listesi DTÖ organlarına göre farklılık göstermektedir. Bununla birlikte Genel Konsey, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın madde V.1.'e bağlı olarak kurumlar ve devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyebilmek ve işbirliğini sağlamak adına düzenlemeler yapabilmektedir. Ayrıca gözlemci konumunda olan kurumlar DTÖ'den gerekli belgelerin bir kopyasını isteme hakkına sahiptir (Yılmaz, 2016: 17).

Şekil 1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Hiyerarşik Şeması

Kaynak: Yılmaz, 2016: 23.

Hükümetler dışı kurumların ve özel sektör aktörlerinin DTÖ'de toplantılarda bulunma ve çalışma hakkı bulunmamaktadır. Ancak bahsi geçen kesimlerin DTÖ tarafından yönetilen ticaretle alakalı konularda belli rollerinin olduğu ve yürütülen çeşitli lobi faaliyetleriyle ticari konularda etkinliği olduğunu ifade edebiliriz. Hükümetler dışı kurumlar ile özel şirketler, çoğunlukla parlamento temsilcileri ve hükümetlerle etkileşim içerisinde bulunarak kararlar üzerinde dolaylı bir biçimde etkili olabilmektedirler (Wallach ve Sforza, 2002: 13).

1.3. DTÖ'nün Amaçları

GATT ile tamamlayıcı anlaşmalarının, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) ile Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması'nın yürütülmesinde DTÖ bir çatı görevi görmektedir. Bununla birlikte farklı yasal düzenlemelerin faaliyete sokulup sokulmadığı açısından da DTÖ önemli bir görev üstlenmektedir.

DTÖ'nün amaçları Kuruluş Anlaşmasının önsözünün 2. paragrafında şu şekilde ifade edilmiştir (Yılmaz, 2016: 18):

- Yaşam standartlarının artırılması, reel gelire taleplerdeki artışı istikrarlı hale getirmek, tam istihdamı temin etmek, hizmet ile mal üretimini ve ticareti geliştirmek, çevreyi farklı iktisadi seviyedeki gereksinimleri karşılayacak biçimde geliştirmek ve bu kapsamda sürdürülebilir kalkınmayı temin etmek,
- Az gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin iktisadi kalkınma gereksinimleriyle orantılı olarak yükselen dünya ticaretinden pay almalarını temin etmek,
- Gümrük tarifeleriyle karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı ticarete engel olan unsurlara ilişkin engelleri azaltmak ve uluslararası ticari ilişkiler kapsamında ayrımcılığı ortadan kaldırmak,
- GATT Uruguay Turu neticelerini bulunduran uygulanabilir, bütünleştirilen ve korunan çok taraflı bir ekonomik yapının temel ilkelerini muhafaza etmek.

DTÖ'nün bu anlaşmada kazandığı işlevler ise (Yılmaz, 2016: 18):

- Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının idare edilmesinde, yürütülmesinde işleyişi daha kolay hale getirecek bir yapı temin edebilmek,
- Üyeler içerisinde anlaşma kapsamında yer alan konularla ilgili çok taraflı ticari ilişkiler hakkında forum oluşturabilmek. Bununla birlikte DTÖ, üyeleri içerisinde çok taraflı ilişkilerle ilgili pazarlık görüşmeleri ve bunun sonuçlarına ilişkin uygulamaları oluşturabilmek,
- Anlaşmanın Ek 2'sinde bulunan "Anlaşmazlıkların Giderilmesi Kural ve Yöntemlerinin Tespit Edilmesine ilişkin Mutabakat Metni"nin idaresini yürütebilmek,
- Anlaşmanın Ek 3'ünde bulunan Ticaret Politikası İnceleme Mekanizmasının (TRPM) yönetimini yürütebilmek,
- Global bir ekonomik politikanın üretilmesinde adaptasyonun sağlanması maksadıyla, makul olan süreçlerde Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), IMF ve diğer bağlı kuruluşlarla işbirliği kurabilmek,

DTÖ'nün amacının; üyelerin iktisadi ilişkilerini geliştirmek, ticareti artırmak, ticaretteki engelleri kaldırmak, sürdürülebilir kalkınmayı temin etmek, üye ülkelerin karşılıklı menfaatlerinden hareketle uluslararası ticarete ticareti sınırlandıran tüm engelleri ve ayrımcılıkları ortadan kaldırmak olduğu ifade edilebilir. Burada karşılıklılık kavramı önem kazanırken aynı zamanda adil ticaretin de önemli bir kavram olduğu görülmektedir. Bu açıdan adil ticaretin önem kazandığını ifade etmek mümkündür.

DTÖ ile çevrenin değişik ulusal iktisadi gelişmişlik düzeyine uygun olarak korunması mümkün olmakta ve böylelikle üye ülkeler içerisinde en az gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin ticaretten daha çok pay almalarının sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu durum adil ticaret kavramının oluşmasına katkı sunmaktadır. DTÖ ile büyük iktisadi blokların iki taraflı

olarak etkileşimine bağlı olan yapılar yerine diğer ülkelerin de dahil olmasıyla birlikte yasalara bağlı çok taraflı bir yapının oluşturulması mümkün olmaktadır. Bu durum aynı zamanda güven ve öngörülebilirlik ortamının kurulmasını da temin etmektedir (Yenipazarlı, 2003: 67).

İktisadi büyümenin tek kaynağı uluslararası ticaret değildir. Ancak dünya ekonomisinin gelişim kaydetmesinde uluslararası ticaret önemli görev üstlenmektedir. İktisadi yapılarını uluslararası ticaret yapabilecek bir düzeye ulaştırıp bu alana yönelen gelişmekte olan ülkeler, uluslararası ticaretin gelişim kaydettiği dönemlerde iktisadi büyümelerine ivme kazandırmışlardır. 1800'lü yılların ortalarından I. Dünya Savaşı'na gelinceye kadar geçen süreç içerisinde, yalnızca "büyüklerin ekonomik özgürlüğü" olarak nitelendirilebilecek serbest ticaret, kurulan bu yapılar sayesinde daha eşitlik içeren bir nitelik taşımaya başlamıştır. Ancak, ikinci dünya savaşı sonrasında ve 1970'ler boyunca süren GATT görüşmeleri neticesinde dünya ticaretinde sağlanan serbestleşmenin ilerlemesi yavaş gerçekleşmiş ve dünya ticaretine gelişmiş devletler hâkim olmuşlardır (Ceylan, 2011: 46).

Uluslararası ticarete kısıtlamaların ve sınırlamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla GATT 1947'nin yerine ikame edilen DTÖ, varlığıyla dış ticaretteki engellerin kaldırılması ve dış ticarete bazı kuralların standart hale getirilmesini hedeflemektedir.

Gümrük vergilerinin aşağıya doğru çekilmesi ve uluslararası ticaretin önündeki birçok engelin kaldırılması neticesinde dünya ticareti hızla gelişerek, dünya üretiminin %20'sine ulaşmıştır (Ceylan, 2011: 46). Günümüzde endüstri açısından gelişim kaydeden Güney Kore, Brezilya ve Meksika gibi ülkeler gelişimlerini uluslararası ticaret sonucu sağlamışlardır. Bunun dışında bu sürece Tayland, Filipinler ve Malezya gibi uzak doğu ülkeleri de dâhil olmaya başlamıştır (Şahinöz, 2017: 1). Bu açıdan, DTÖ'nün dünya ticaretinin serbestleşmesini sağlama amacı günümüz şartlarında neredeyse gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür.

DTÖ Anlaşmaları kapsamında gelişmiş ülkelerin gümrük tarifelerini %3 dolaylarına çekmeleri ile tarifeler dışında kalan engellerin azaltılmasıyla uluslararası ticaret hız kazanmıştır. Ancak gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticaret alanında yer alan rekabete adapte olabilmeleri açısından yeni öğeler ortaya koyabilmeleri önemlidir. Bunu gerçekleştiremezlerse sağlanan teşviklerin etkisi zamanla gücünü yitirebilecektir (Şahinöz, 2017: 2).

Günümüzde az sayıda ülkenin büyümede başarılı olduğu düşünüldüğünde globalleşmenin, endüstrileşmiş ülkeleri gözetten bir gelişme süreci olduğu, gelişmemiş ülkelerin meydana getirdiği yapının dışlandığı göz ardı edilemez. Yalnızca kâr ve iktisadi verimlilik unsurlarına dayanan globalleşme kavramı, belli bir seviyeye erişememiş bölge veya ülkeleri yapı içerisinden atmaya çalışmaktadır. Ancak küreselleşmenin dışlama yapmak yerine iktisadi yapılara destek olarak ekonomik yapının gelişimine katkı sağlaması beklenmektedir. Bu açıdan DTÖ kapsamında oluşturulan sistem, hali hazırdaki serbest ticaretle ilgili aksaklıkları ortaya çıkarmaktadır. Durum böyle olmakla beraber, günümüzde globalleşme süreci birçok platformda protesto edilmektedir (Şahinöz, 2017: 3-4).

1.4. DTÖ'nün İşlevleri

DTÖ çerçeve olarak Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları ile Kurucu Anlaşma'nın uygulanmasını ve faaliyete sokulmasını idare eden ve bunu gözetten bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. DTÖ işlevleri ise Kurucu Anlaşma'nın 3. maddesi kapsamında ele alınmaktadır. Bu işlevler Çoklu Ticaret Anlaşmaları'nın uygulanışında, idaresinde ve sürdürülmesinde bir yapı temin etmektedir. DTÖ, mal ve hizmet ticaretinin daha serbest hale gelmesini sağlamak amacıyla üyeler arasında sürekli bir etkileşim kurulmasını, disiplinlerin oluşturulmasını, kuralların konulmasını ve uluslararası ticaretle ilgili diğer mevzulardaki süreçlerin yürütülmesini temin eden bir forum meydana getirmeye çalışmaktadır (Ulusoy, 2008: 72).

DTÖ'nün işlevlerinden bir diğeri ise, Bakanlar Konferansında alınacak kararların üyeler nezdinde uygulanabilmesi açısından çok taraflı ticaret

müzakere yapısının oluşturulmasıdır. DTÖ üye devletlerarasında ortaya çıkan ticari sorunların en kısa sürede çözüme ulaştırılmasını temin edecek sistemleri kurmak dışında, üye ülkelerin ticaret politikalarını takip etmekte ve bunları değerlendirme altına almaktadır. Bununla birlikte, global politikaların üretilmesi yönünden benzer süreçlerin ortaya konulması amacıyla Dünya Bankası ve İMF ile işbirliği içerisinde girebilmektedir.

1.5. DTÖ'nün Temel İlkeleri

DTÖ ilkeleri ile GATT ilkeleri benzerlik göstermektedir. Ancak DTÖ'nün kurulmasıyla beraber bazı yeni ilkeler de eklenmiştir. DTÖ kapsamında yer alan temel ilkelerin şu şekilde ifade edilmesi mümkündür (Akman, 2008: 319-320):

1. Ayrımcılık yapmama: Bu ilke ile, üye ülkeler arasındaki ticaret ilişkilerinde ayrımcılık yapılmaması esas alınmaktadır. Bu açıdan ülkelerin bulunduğu kategori dikkate alınmaksızın karşılıklı faydalara odaklanılarak ticaretin yapılması ön plana çıkmaktadır.
2. Mütekabiliyet: Bu temel ilke ile üye bir ülke, diğer ülkeden pazara giriş koşullarını daha kolay hale getirmesini talep edebilmektedir.
3. Bağlayıcı ve uygulanabilir taahhütler: Üye ülkeler gümrük tarife oranlarını düşürmeyi, tarife dışındaki kısıtlamaları ve engelleri bazı özel durumlar dışında kaldırmayı taahhüt etmektedir. Bununla birlikte ihracat sübvansiyonlarının da kaldırılması taahhüt edilmektedir.
4. Emniyet sübabları: Üye devletlere, belli şartlar altında dış ticarete sınırlama getirme serbestliği sağlamaktadır. Bu sayede ülkeler bazı şartların var olması halinde ithal mallara yönelik olarak anti-damping ile telafi edici vergiler uygulayabilmektedir.
5. Şeffaflık: Üye ülkelerin dış ticaret taahhütlerini yerine getirebilmeleri açısından ilişki içerisinde oldukları üye ülkenin dış ticaret rejimiyle ilgili unsurları öğrenmesi gerekmektedir. Bu

açidan tarifeler, çoklu yapılarda milli ticaretin korunmasını sağlayan tek yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni diğer yöntemlere göre daha şeffaf olmasıdır. Şeffaflık, DTÖ Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı ve üye ülkelerin bildirimleri kapsamında temin edilmektedir.

Neticede DTÖ sahip olduğu amaçlar doğrultusunda ilkelerin içerikleri de artırılmıştır. Bu ilkelerin uygulamaya konulabilmesini garanti altına alabilmek için farklı güvenceler oluşturulmuş ve böylelikle GATT döneminde ortaya çıkan problemlerin yeniden ortaya çıkmaması hedeflenmiştir.

1.6. DTÖ Anlaşmaları

DTÖ kuruluş anlaşması, yapısal açıdan yasal unsurları barındıran bir anlaşma olduğu kadar kurumun kuruluşunu kapsayan bir anlaşma olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu anlaşma, ekinde bulunan anlaşmalarla birlikte “DTÖ Anlaşmaları” olarak anılmaktadır (Arat ve Erten, 2008: 363).

DTÖ eki kapsamında Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları yer almaktadır. Bu anlaşmalar 1ve 2 numaralı ekler kapsamında ele alınmaktadır. Söz konusu anlaşmalar tüm üyeler açısından bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Bunun nedeni ise tek taahhüt ilkesidir. Bunun dışında Çoklu Ticaret Anlaşmaları şeklinde ele alınan 4 numaralı ek ise, yalnızca kabul eden ülkeler açısından bağlayıcı nitelik taşımaktadır (Van Den Bossche, 2005: 46).

DTÖ Ek 1’de bulunan anlaşmalar değerlendirilirse, bu anlaşmaların ticaretle ilgili olarak; fikri mülkiyet, mal ticareti ve hizmet ticaretini kapsayan üç değişik sınıf altında ele alındıkları görülmektedir. Mal ticaretine ilişkin oldukça fazla sayıda anlaşma söz konusudur.

Ek I 1A: Mal ticaretine ilişkin düzenlemeler içeren anlaşmalar (Van Den Bossche, 2005: 47):

I. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994 (GATT 1994): Bu anlaşmada şu düzenlemeler yer almaktadır;

- a) 30.10.1947 tarihli GATT düzenlemeleri (Geçici Uygulama Protokolü dışında).
- b) DTÖ uygulamaya konulmadan evvel GATT 1947 kapsamında faaliyete sokulan şu yasal düzenlemeler;
 - Onay belgeleri ile tarife tavizleriyle ilgili protokoller,
 - Katılma protokolleri,
 - Geçerliliği olan aykırılık kararları,
 - GATT 1947'ye taraf olan ülkelerin farklı kararları.
- c) Mutabakat metinleri;
 - Taviz Listeriyle ilgili II. I. (b),
 - Devlet Ticaret Teşebbüsleri'yle ilgili XVII,
 - Devlet Bakımından Uygulama-Sınır Ticareti- Gümrük Birlikleri ve Serbest Ticaret Bölgeleri'yle ilgili XXIV,
 - Listelerin Tadili'yle ilgili XXVIII.
- d) GATT 1994'e Ek olarak Marakeş Prokolü (Söz konusu protokol yapılması düşünülen indirimler ile taviz listelerini içermektedir)

Ek I 1A kapsamında bulunan GATT 1994 kapsamında olmayan diğer anlaşmalar;

2. Tarım Anlaşması,
3. Bitki ve Hayvan Sağlığı Önlemleri Uygulama Anlaşması,
4. Tekstil ve Giyim Anlaşması,
5. Ticarete Teknik Engeller Anlaşması,
6. Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMs)
7. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VI. Maddesinin Tatbikine İlişkin Anlaşma,
8. Gümrük Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VII. Maddesinin Tatbikine İlişkin Anlaşma,
9. Sevk öncesi İnceleme Anlaşması,
10. Menşe Kuralları Anlaşması,
11. İthalat Lisanları Anlaşmaları,

12. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması.

13. Koruma Tedbirleri Anlaşması.

Ek I 1A'da ele alınan anlaşmalar, görüldüğü gibi mal ticaretini farklı yönlerden ele almakta ve bu açıdan konuyu düzenlemektedir. Diğer bir konu, burada ele alınan anlaşmalarla GATT 1994 kapsamında ele alınan anlaşmalar arasında yakından bir ilişki bulunmasıdır. Bu anlaşmalar birbirlerini tamamlayan özelliklere sahiptir. Fakat Koruma Tedbirleri Anlaşması'yla daha ileri düzeyde bir etkileşimin bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Bunun nedeni ise Koruma Tedbirleri Anlaşması kapsamında bulunan istisnai önlemler GATT 1994 düzenlemelerini direkt olarak etkileyebilmektedir (Van Den Bossche, 2005: 49). Bunlar dışında DTÖ yapısına Tarım Anlaşması'yla birlikte tarım ürünlerinin de katılması yeni bir unsur olarak ele alınmaktadır. Fakat günümüzde tarımla ilgili olarak pek çok problemin olduğunu ifade etmek gerekir (Arat ve Erten, 2008: 366).

EK II I B: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ile Ekleri

Günümüzde uluslararası ticaret kapsamında hizmet ticareti neredeyse tüm ticaretin %20'sinden fazlasını meydana getirmektedir. GATS kapsamında ele alınan mallar için kullanılan genel kurallar, hizmet ticareti kapsamında da kullanılmaktadır. Fakat mallar ve hizmetler kapsamındaki kurallar söz konusu ticaret konusunun ortaya konulduğu bölgeleri gözeterek farklılaşmaktadır. Bu anlaşmayla birlikte hizmetler ilk kez uluslararası düzenleme çerçevesinde ele alınmıştır (Van Den Bossche, 2005: 5).

GATS kapsamında ayrımcılık yapmama ilkesi bulunmaktadır. Bunun dışında DTÖ'nün sahip olduğu ilkelerin bu anlaşma kapsamında bazı alanlarda olduğu görülmektedir.

EK III I C: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)

Ülkelerin fikri mülkiyet haklarının korunması maksadıyla kullandıkları düzenlemelerin birbirlerinden oldukça farklı olması, uluslararası alanda ticaretin gelişmesine mani olmaktadır. Bununla birlikte yasal

düzenlemelerin verimli olmayan ve yeterli denetim yapılmadan kullanılması, korsan mal ticaretinin artmasına neden olmaktadır. Bu durum asıl üreticilerin ticari kazançlarını engellemekle beraber zarar etmelerine de neden olmaktadır. TRIPS bu kapsamda fikri mülkiyet haklarına karşı yapılan ihlallerin engellenmesi açısından asgari standartların tespit edilmesi ve söz konusu standartların kullanılmasıyla ilgili usullerin belirlenmesini hedeflemektedir. Diğer bir ifadeyle; standartlara bağlı kalınması açısından bir mekanizma meydana getirilmektedir. TRIPS fikri mülkiyet haklarıyla ilgili kullanılmakta olan uluslararası anlaşmalara dayalı olarak oluşturulmuştur (Ulusoy, 2008).

Fikri mülkiyet haklarının korunması, ana öğelerin belirlenmesi, asgari koruma süresinin tespiti gibi konular bu anlaşmayla birlikte koruma altına alınmıştır. GATS ile GATT anlaşmalarında yer alan ayırım gözetmeme ilkesi kendisini TRIPS kapsamında da göstermiştir.

Ek 2: Uyuşmazlıkların Çözümü Kural ve Yöntemleri Hakkında Mutabakat Metni

Bu mutabakat metni, DTÖ sistemi çerçevesinde ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözülmesiyle ilgili kuralları ve usulleri düzenlemektedir.

1.7. DTÖ'nün Yapısı ve Yönetimi

DTÖ tüzel kişiliğe sahip bir uluslararası örgüttür. DTÖ uluslararası bir örgüt olması nedeniyle uluslararası anlaşmalar yapabilmektedir. DTÖ'nün aktif şekilde ve bağımsız olarak çalışması için tüm üyeler BM Uzmanlık Teşkilatı'nda öngörülen imtiyazlara ve bağımsızlığa sahiptir.

DTÖ merkezi İsviçre'nin başkenti olan Cenevre'dedir. Yönetimde bir genel müdür ve üç genel müdür yardımcısı bulunmaktadır. Genel müdür yardımcıları üye devletlere danışılarak genel müdür tarafından atanmaktadır. Genel müdür ve yardımcılarının sorumlulukları ve yükümlülükleri uluslararası seviyededir (Wallach ve Sforza, 2002: 13).

DTÖ yönetimi hiçbir devletten talimat almamaktadır. DTÖ bir devletin otoritesi altında değildir. Sekretaryanın uluslararası karakterini koruması beklendiğinden, herhangi bir devlet tarafından kontrol edilmemektedir.

DTÖ yönetim organizasyonunda bulunan organlar şu şekildedir:

- Bakanlar Konferansı
- Genel Konsey
- Konseyler ve Komiteler
- Sekretarya

DTÖ organları bağımsız olarak faaliyetlerini yürütmekle beraber bir uyum halinde bulunmaktadır. Devletlerle olan anlaşmalarda DTÖ bağımsız şekilde anlaşmaları yürütmektedir.

Tablo 1'de DTÖ Bakanlar Konferansı ve komiteler yer almaktadır.

Tablo 1. DTÖ Bakanlar Konferansı ve Komiteler

		Bakanlar Konferansı		
	Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organi	GENEL KONSEY	Uyuşmazlıkların Çözümü Organi	Temyiz Organi ve Paneller
	Mal Ticareti Konseyi	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi	Hizmetler Ticareti Konseyi	Çoklu Anlaşmalar
Komiteler: Ticaret ve Çevre, Ticaret ve Kalkınma, En Az Gelişmiş Devletler Alt Komitesi, Bölgesel Ticaret Anlaşmaları, Ödemeler Dengesi Bütçe, Finans ve Yönetim.	Komiteler: Pazara Giriş, Tarım, Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri, Ticarette Teknik Engeller, Sübvansiyonlar, Telafi Edici Önlemler, Anti-damping Uygulamaları, Gümrük Değerleme Mense Kuralları, İthalat Lisansı, Ticaretle Bağlantılı Yatırım Önlemleri, Korunma Önlemleri		Komiteler: Mali Hizmetler Ticareti Özel Taahhütler	Komiteler: Sivil Uçak Ticareti Komitesi, Kamu Alımları Komitesi.
Çalışma Takımları: Erişim Çalışma Grupları: Ticaret ve Yatırım, Ticaret ve Rekabet, Kamu Alımlarında Şeffaflık.	Tekstil İzleme Organi Çalışma Takımları: Devlet Ticareti Teşebbüsleri, Sevk Öncesi İnceleme.		Çalışma Takımları: Profesyonel Servisler GATS Kuralları	

Kaynak: <http://www.wto.org>

2. BÖLÜM

UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE DTÖ İŞLEVİ VE UYGULANAN HUKUK

2.1. Genel Bilgi

Uruguay Turu Müzakereleri sonucunda DTÖ, uyuşmazlıkların çözümünde bağlayıcı bir statüye kavuşmuştur. DTÖ, devletleri bağlayıcı bir nitelik kazanmış ve anlaşmaların sağlanmasında bir mekanizma konumunu almıştır. Bununla beraber Uruguay Turu Müzakereleri bu konuda yapılan ilk düzenleme olarak görülmektedir. 1947 GATT kapsamında oluşturulan uyuşmazlık çözümü mekanizmasının bir devamı niteliğindedir. Uruguay Turu Müzakereleri kapsamında oluşturulan yeni sistem GATT 1947'nin XXII ve XXIII maddelerinin 50 yıllık gelişim sürecinden sonra ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda üyeler, Uyuşmazlıkların Çözümüne Dair Mutabakat Metni (UÇMM) çerçevesinde açıklanmış olan kural ve usullere uymakla yükümlü olmaktadır (WTO, 2004:1).

DTÖ tarafından sorumluluğu üstlenilen bu sistemle, ticari işlemlerin çok taraflı olarak güvenilirliğinin sağlanması amaçlanmıştır. DTÖ uyuşmazlık çözümü sistemiyle hızlı, etkili, güvenilir ve kurallara uygun şekilde uyuşmazlıkların çözümünün yapılmasına ilişkin alt yapı oluşturulması amaçlanmıştır. Sistemin belki de en önemli amacı DTÖ üyelerinin hak ve sorumluluklarının korunmasıdır. Hakları bir şekilde ihlal olan DTÖ üyelerinin, mağduriyetlerini gidermek ve menfaatlerini korumak amacıyla etkili yöntemler kullanılabilir duruma getirilmiştir (WTO, 2004:2).

DTÖ Uyuşmazlıkların Çözümü Sistemi rıza usulüne dayanmaktadır. Taraf devletler kendi rızalarıyla kabul ettikleri sözleşme şartlarına uymakla yükümlüdürler. DTÖ kapsamında yer alan anlaşmalara uygun şekilde çözüm yolu geliştirilmektedir. Bununla beraber DTÖ anlaşmazlıkların

çözümü sisteminde her zaman öncelikli olarak devletlerin kendi aralarında çözüm yolu üretmeleri beklenmektedir.

DTÖ, bir devletin başka bir devletin menfaati dolayısıyla uğramış olduğu zararın giderilmesinde hızlı ve etkili çözümler üretmektedir. DTÖ üyeler arasında dengeli bir ilişki kurar ve tüm üyelerin hak ve yükümlülüklerini korumakla sorumlu olur. DTÖ, üyeler arasındaki dengenin sağlanması amacıyla çeşitli anlaşmalar geliştirmektedir. Anlaşmalarda belirtilen detaylar, devletlerin hak ve yükümlülüklerinin korunmasında önemli olmaktadır (UÇMM madde 3.3; madde 4.3).

DTÖ anlaşma maddeleri, taraf devletler için zorunluluk oluşturmaktadır. Bu sayede anlaşmaya katılmış olan tüm devletler için zorunlu bir mekanizma ortaya çıkmaktadır. DTÖ Uyuşmazlık Sistemine taraf olan üyeler, tek taahhüt ilkesi kapsamında UÇMM'nin de tarafı olmaktadır. Bu nedenle diğer uluslararası mahkemelerden farklı bir nitelik kazanmaktadır. DTÖ bünyesinde uyuşmazlıkların çözülebilmesi için her ihtilafta devletlerin ayrıca rızasının alınması gerekli değildir. Bu durum sorumlu olan devletin yargıdan kaçamamasını sağlamaktadır. Bu aynı zamanda kamu hukukunda bir ilk olarak karşımıza çıkmaktadır (WTO, 2004:9).

Uyuşmazlıkların çözüm süreci ancak DTÖ üyesi devlet tarafından başlatılabilmektedir. Uyuşmazlıkların çözüm sürecinin başlatılmasında DTÖ organları etkili olmamaktadır. DTÖ organları tek başlarına uyuşmazlık çözümünü başlatamamaktadır. Ayrıca şirketler veya kişiler, DTÖ anlaşmalarının ihlali kapsamında zarara uğramış olsalar dahi, ilgili devletlerin direkt başvuruları olmadan bir hak talebinde bulunamamaktadırlar. Bu durumdan dolayı birçok üye devlet başvuru yolunu açmak adına kişilerin bu konudaki dilekçelerini kabul etmektedir. Böylece kişilerin veya şirketlerin DTÖ anlaşmaları kapsamında yaşamış oldukları hak kayıplarının önüne geçilmek istenmektedir (WTO, 2004:10).

DTÖ uyuşmazlıkların çözümünde hızlı ve etkili çözüm yöntemleri sunmaktadır. Bununla beraber GATT'den farklı olarak DTÖ

uyuşmazlıkların çözüm sisteminde yapılan değişiklikler Şu Şekildedir (Harrison, 2005:45-46):

- Uyuşmazlıkların her aşaması için belli bir zaman sınırlaması mevcuttur.
- Uyuşmazlıkların Çözümü Organı kurularak, UÇMM'nin daha etkin şekilde uygulanmasının önu açılmıştır.
- Anlaşmalara ilişkin olarak usul kuralları düzenlenmiş ve bu kurallar zorunlu hale getirilmiştir.
- Anlaşmalar çerçevesinde bir neticeye ulaşılmaması durumunda otomatik olarak panel kurulabilmesinin önu açılmıştır.
- Panellerin yetkilerini aşmamaları için görev belgeleri düzenlenmiştir.

DTÖ sistemi kapsamında yapılan önemli değişiklikler Şu Şekilde düzenlenmiştir (Harrison, 2005:45-46):

- Panellerin vermiş oldukları kararların denetlenebilmesi amacıyla Temyiz Organı (TO) kurulmuştur.
- Panellerin ve Temyiz Organı'nın vermiş olduğu kararların otomatik olarak kabul edilmesi amacıyla negatif konsensüs kuralı getirilmiştir.
- Anlaşmalar ve görüşmeler çerçevesinde sorumlu devlete verilen kuralların veya tavsiyelerin yerine getirilmesi için devlete belli süreler tanınmıştır.
- Üçüncü devletlerin hak ve sorumluluklarının korunması amacıyla özel düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.
- Devletlerin anlaşma çerçeveleri dışında tek taraflı olarak çeşitli yaptırımlara başvurmaları yasaklanmıştır.

Tüm bu kurallar ve yaptırımlar çerçevesinde DTÖ uyuşmazlıkların çözüm mekanizması tüm üyeleri kapsayacak şekilde etkin ve güvenilir hale getirilmiştir.

2.2. Uyuşmazlık Çözüm Sisteminin Temel Organları

Bu kısımda, DTÖ nezdinde hukuki ihtilafların çözümü sürecinde görev üstlenecek olan organların ve kişilerin kimlerden oluştuğu, görev tanımları ve sürece ilişkin katkılarının izahı yapılmaya çalışılmaktadır.

2.2.1. Genel Bilgi

Uyuşmazlıkların çözüm mekanizması kapsamında birçok paydaş görev üstlenmektedir. Uyuşmazlıkların çözüm sisteminde var olan önemli kuruluşların bazıları şu şekildedir (WTO, 2004: 17):

- Uyuşmazlığın tarafları,
- Uyuşmazlıkların çözümü organı,
- Paneller,
- Temyiz Organı (TO),
- DTÖ Sekreteryası,
- Hakemler,
- Bağımsız uzmanlar,

Anlaşmazlıkların çözümüyle ilgili bir süreç söz konusu olmaktadır. Çözüm aşamasında yer alan unsurlar ve bunların süreleri Tablo 2’de ifade edilmiştir.

Tablo 2. Anlaşmazlıkların Çözümü Süreci

Süreler	Uyuşmazlıkların Çözüm Aşamaları
60 gün	Danışma görüşmeleri
45 gün	Panelin kurulması ve panelistlerin atanması
6 ay	Panel raporunun taraflara iletilmesi
3 hafta	Panel raporunun DTÖ üyelerine iletilmesi
60 gün	UÇO'nun panel raporunu kabul etmesi (temyize gidilmezse)
Toplam: 1 yıl	Temyize gidilmezse
60 gün	Temyiz Organı Raporu
30 gün	UÇO'nun temyiz raporunu kabul etmesi
Toplam: 1 yıl 3 ay	Temyize gidilmezse

Kaynak: Understanding the WTO, 2015: 57.

Uyuşmazlıkların çözüm mekanizmasında yer alan paydaşlar siyasi ve bağımsız olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. UÇO siyasi nitelikte bir organken, temyiz organı ve paneller bağımsız niteliği olan organlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2. Uyuşmazlıkların Çözümü Organı (UÇO)

Uyuşmazlıkların Çözümü Organı, DTÖ anlaşması dâhilinde UÇMM'nin öngördüğü sorumlulukları yerine getirmek amacıyla toplamaktadır. UÇO, hükümet temsilcilerinden oluşmakla beraber DTÖ üye temsilcilerini de kapsamaktadır. Bununla beraber UÇO için çalışmakta olan sivil memurlar da mevcuttur.

UÇMM'nin uygulanmasında ve uyuşmazlığın çözümüne ilişkin süreçte UÇO, bir denetim organı olarak görev almaktadır. UÇO'nun bu denetleme yetkisi çerçevesinde üstlenmiş olduğu çeşitli görevler şu şekildedir (UÇMM madde 2.1; madde 2.3):

- Panel kurma,
- TO ve panel raporlarının kabul edilmesi,
- Tavsiye ve kararların uygulanmasını denetleme,
- DTÖ anlaşmaları gereğince yükümlülüklerin ve ayrıcalıkların ertelenmesine izin verme olarak ifade edilmektedir.

UÇO kararlarının alınması ve uygulanmasında pozitif ve negatif konsensüs uygulamalarına rastlanmaktadır. Bir karara resmi bir itiraz olmaması durumunda pozitif konsensüs kapsamında karar kabul edilmektedir. Bir üye dahi karara karşı çıkarsa, karar engellenmektedir. UÇO paneli meydana getirilirken, panel ve Temyiz Organı kararlarını kabul ederken ve misillemeyle ilgili olarak yetki verilmesi sırasında negatif konsensüs uygulamaya girmektedir. UÇMM madde 6 kapsamında panel kurulmasına ilişkin düzenleme şu şekilde ifade edilmiştir: “*panel şikâyetle bulunan tarafın talebi üzerine ve UÇO bu toplantıda konsensüs ile panelin oluşturulmasına karar vermediği takdirde, en geç talebin UÇO gündeminde ilk kez yer aldığı toplantıyı izleyen UÇO toplantısında oluşturulacaktır*” (WTO, 2004: 18).

UÇO'da negatif konsensüsün sağlanması kurumsal bir olasılık olarak görülmekte olup, bir üyenin bir kararı iptal ettirmesi için tüm üyeleri bu yönde ikna etmesi ve bu konuda bir konsensüs oluşturulması gerekmektedir. Bununla beraber bu durum olanaksız olarak değerlendirilmektedir. Bu sistem ile tek bir üyenin itirazları çerçevesinde kararların iptal olmasının önüne geçilmektedir. Hiçbir üye tek başına kararların iptal edilmesinde yetkili durumda değildir (WTO, 2004: 18).

DTÖ sistemi, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası sistemlerinden farklı olarak bazı devletlerin oy fazlalığı söz konusu değildir. Tüm üye devletlerin oyu eşittir. Bu durum oyu fazla olan devletin kararları değiştirme gücüne sahip olmasının önüne geçmektedir. Bu durum DTÖ'nün diğer örgütlere göre daha demokratik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Ulusoy, 2008: 72).

2.2.3. DTÖ Genel Müdürü ve Sekreteryası

Üyelere yardımcı olmak ve uyuşmazlıkların çözümünü hızlı şekilde gerçekleştirmek amacıyla DTÖ Genel Müdürü daima arabulucu ve uzlaştırıcı bir pozisyonda bulunmaktadır. DTÖ Genel Müdürü, uyuşmazlıkların çözümü aşamasında taraflara yardımcı olma gayreti içinde bulunmaktadır. Genel Müdür, gerekli durumlarda herhangi bir kaynak ile sorunun çözümü adına istişarede bulunabilmektedir (UÇMM madde 24.2).

DTÖ Genel Müdürü'nün temel görevleri şu şekilde sıralanmaktadır (UÇMM madde 8.7):

- Panel üyelerinin seçimi: DTÖ Genel Müdürü, panelin kuruluşundan sonra 20 gün içinde panel üyelerinin seçilemediği durumda, üye devletlerle istişarelerde bulunarak panel üyeleri belirlenmektedir.
- Hakemlerin seçimi: Taraf devletlerin uzlaşma sürecinin başlamasından itibaren 10 gün içinde hakem üzerinde mutabakata varamamaları durumunda DTÖ Genel Müdürü tarafından hakem atanmaktadır.

Sekretarya, üyeler arasındaki uyuşmazlıkların çözüm sürecinde önemli görevler üstlenmektedir. Sekretarya taraf devletlerin yetersizliği durumunda onlara hukuki açıdan destek vermektedir. Uyuşmazlıkların çözüm aşamasında hukuki danışmanlık hizmetlerinden üyelerin faydalanması sağlanmaktadır. Ayrıca üyelerin istemeleri hususunda üyelere özel eğitimler sunulabilmektedir (UÇMM madde 27).

2.2.4. Paneller

Paneller, iç hukuktaki mahkemeler gibi değerlendirilebilir. Yargı benzeri görevler üstlenmektedirler. Ancak, DTÖ bünyesinde sürekli olarak görev yapan paneller söz konusu değildir. Her uyuşmazlık çözümü için farklı paneller kurulmakta ve bu paneller çeşitli görevler üstlenmektedir. Paneller, kurulmaları itibariyle somut kanıtları değerlendirir ve UÇO'ya gerekli raporları sunar. Panellerin temel amacı, UÇO'nun karar verme aşamasında ihtiyaç duyacağı gerekli belgelerin organa sunulmasıdır. UÇO, en uygun kararı vermek adına panellerin sunmuş olduğu raporlardan ve tavsiyelerden faydalanmaktadır (WTO, 2004: 21).

Panellerin kurulma amaçları (WTO, 2004: 21):

- Uyuşmazlığın hukuki boyutunun incelenmesi,
 - Taraf devletlerin sorumluluklarının ve yükümlülüklerinin belirlenmesi,
 - DTÖ anlaşmaları çerçevesinde yasal durumun incelenmesi,
 - UÇO'ya rapor sunulması
- olarak ifade edilmektedir.

Uyuşmazlıkların çözümünde görev alacak olan panelistlerin, DTÖ üyesi temsilciliklerde ticaret hukuku veya ticaret politikası alanında ders vermiş olmaları veya üye bir ülkenin bürokrasisinde ticaret politikası konularıyla alakalı üst düzey pozisyonda görev yapmış olmaları gerekmektedir. DTÖ sekretaryasında, panellerde çalışabilecek bahsi geçen bu vasıflara sahip panelistlerin listesi bulunmaktadır. Üye ülkeler bu listeden panelist önerisinde bulunabilmektedir. Listede bulunan veya üyeler tarafından önerilen yetkin panelistler içerisinden 3 kişi davanın taraflarının

mutabakatıyla seçilmektedir. Taraflar isterlerse görev alacak panelist sayısını panelin kurulmasından sonraki 10 gün içinde 5 paneliste kadar çıkarabilmektedir. Taraflar, panelin kurulma kararını takip eden 20 gün içerisinde panelist seçimiyle ilgili anlaşmaya varamazlarsa, panelistler UÇO, DTÖ Genel Müdürü ve ilgili Komitenin başkanına danışılarak resen atanmaktadır (UÇMM madde 8.3; Yılmaz, 2006: 31-32).

2.2.5. Temyiz Organı

Uruguay Müzakereleri döneminde, Temyiz Organı kurulması fikri ortaya çıkarak müzakerelerin ana tartışma konusu haline gelmiştir. Temyiz Organı denildiğinde günümüzde ilk olarak “Dünya Ticaret Mahkemesi” aklı gelmektedir (Van Den Bossche, 2005: 2). Ancak, çalışmada bahsedilen Temyiz Organı DTÖ bünyesinde faaliyet gösteren bir yapıdır. Temyiz organı, panellerin aksine sürekli bir organ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan Temyiz Organı, panellerin ortaya koyduğu raporları yasal açıdan ele alarak karara varmaktadır. Öte yandan, GATT 1947 sistemi içerisinde yer almaması nedeniyle temyiz aşaması açısından önemli değişikliklerden biridir (WTO, 2004: 22).

Temyiz Organı 19.07.1995 tarihinde faaliyete girmiştir. Temyiz Organı yapısal açıdan yedi kişiden meydana gelmektedir. Söz konusu 7 kişiden 3’ü “bölüm” adı verilen somut uyuşmazlıklarla ilgilenmektedir. Temyiz Organı üyeleri UÇO tarafından dört yıl için seçilmektedir. Bununla birlikte UÇO bu üyeleri yalnızca bir defa için tayin edebilmektedir. Bunun neticesinde ise Temyiz Organı’nın bir üyesi TO ve UÇO’da toplamda en çok 8 yıl hizmet verebilme olanağına sahiptir. Bununla beraber, Temyiz Organı üyelerinin Dünya Ticaret Örgütü üyelerini temsil edecek bilgi ve yeterlilik düzeyine sahip olması gerekmektedir.

Temyiz Organıyla ilgili bir diğer önemli özellik, bu organın olumsuz kararlarında konsensüs sağlanması gerektiğidir. Bu durum ise alınan kararların panellerdeki gibi bağlayıcı nitelikte olacağını göstermektedir.

Temyiz Organı faaliyetlerini 03.02.1997 tarihinde kabul edilen “Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri (TOÇU)” kapsamında yürütmek zorundadır.

Bununla beraber, Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarıyla belirlenen çalışma usullerine ve hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla, değerlendirilmekte olan bir konuya ilişkin “TOÇU” da bir düzenleme bulunmadığı zaman, Temyiz Organı uygulanacak kuralı kendi başına belirleyebilme yetkisine sahiptir.

Temyiz Organı yasal ve idari açıdan gereksinim duyduğunda ona destek verecek bir sekreteryaya sahiptir. Temyiz Organının özgürlüğünün sağlanması açısından söz konusu sekreteryaya, Dünya Ticaret Örgütü Sekreteriyasına yalnızca idari açıdan bağlı olmakta, bunun dışındaki hallerde ise bağımsız görev yapmaktadır.

Temyiz Organı üyelerinin, Dünya Ticaret Örgütü ve uluslararası ticaret anlaşmaları konularıyla ilgili yeterliliğe sahip olması gerekmektedir de, bu tek başına yeterli olmayıp, ayrıca söz konusu üyelerin ilgili devletlerden bağımsız olarak faaliyetlerini sürdürüyor olması gerekmektedir. Bu nedenle Temyiz Organı üyeleri, genellikle bağımsız çalışan kıdemli avukatlar, profesörler ile eski devlet görevlileri arasından seçilmektedir (WTO, 2004: 23).

Temyiz Organı üyeleriyle ilgili detaylı düzenlemeler UÇMM'nin 17. maddesinde ele alınmaktadır. Bunun dışında 1995 tarihli UÇO kararında da bu düzenlemeler yer almaktadır. UÇMM'nin 17. Maddesinde Temyiz Organı üyelerinin yetki alanlarının geniş olması düzenlenmiştir. Bununla birlikte 1995 senesinde alınan kararlar birlikte seçilecek üyelerin hukuk sistemleri, coğrafi bölgeleri, gelişmişlik seviyelerinin beraber ele alınması gerektiği ifade edilmiştir. Fakat söz konusu kriterlerin nasıl olması gerektiğiyle ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır.

Temyiz Organı üyelerinin sahip olması gereken yeterliliklerle ilgili olarak ise, UÇMM'nin 17.3 maddesinde dört değişik ölçüt olduğu ifade edilmiştir. Bu kriterler şu şekildedir:

- Üyelerin hukuk dalında, Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmaları kapsamında uzman olduklarının ispat edilmiş olmalarıyla birlikte bu üyelerin otorite olduklarının bilinmesi gerekmektedir.

Bu açıdan üyelerin yasal geçmişlerinin bulunması gerekir. Panel üyelerinde bu şart bulunmamaktadır. Panel üyelerinin ekonomist olmaları istenmektedir.

- Üyelerden hiçbirinin herhangi bir devlete bağlı olmaması gerekir.
- Temyiz Organında görev yapacak kişilerin bildirim üzerine her an göreve hazır olmaları, üyelerin uyuşmazlıkların çözümüne birlikte farklı konularla ilgili bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.
- Doğrudan veya dolaylı olarak bir çıkar çatışmasına sebep olabilecek uyuşmazlıkların değerlendirilmelerine dâhil olmaları gerekmektedir.

Temyiz Organı üyelerinde olması gereken özelliklerin genel olarak tarafsızlığı ve bağımsızlığı temin etmeye çalışan öğeler oldukları açıktır. Fakat Temyiz Organı üyelerinin tarafsızlıkları ve bağımsızlıkları UÇMM'de ele alınmış olsa da bunu temin edecek düzenlemeler UÇMM'de bulunmamaktadır. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) değerlendirildiğinde ise tarafsızlık ve bağımsızlığı sağlamaya yönelik düzenlemelerin olduğu görülmektedir. Divan üyeleri, vatandaşı oldukları ülkelerin temsilcileri olmamaktadır (WTO, 2004: 23).

Temyiz Organı ile diğer uluslararası mahkemelerin sahip oldukları üye sayılarını Tablo 3 gösterilmiştir.

Tablo 3. Uluslararası Mahkemeler ve Üye Sayıları

Uluslararası Mahkemeler	Üye Sayıları
Uluslararası Adalet Divanı (UAD)	15
Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)	18
Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi (UADHM)	21
Temyiz Organı	7

Kaynak: Van Den Bossche, 2006: 66.

Tablo 3'de görüldüğü gibi Temyiz Organı ile diğer uluslararası mahkemelerin üye sayısında büyük fark bulunmaktadır. Bununla birlikte, Temyiz Organını ilgilendiren büyük bir uyuşmazlık durumunda 7 üyenin

tamamı görev yapmamaktadır. Bu üyelerden yalnızca 3 tanesi görev üstlenmektedir. Bu durum neticesinde, Temyiz Organı tarafından verilen kararlar içtihat oluşturabilme yönünden risk içerdiğini ifade etmek gerekir (Van Den Bossche, 2006: 66).

Temyiz Organı üyeleri ile diğer uluslararası mahkemelerde görevli üyelerinin sahip oldukları yeterlilikler arasında bir kıyaslama yapılması durumunda, Temyiz Organı üyelerinin kriterlerinin daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Ayrıca Temyiz Organı üyeleri ile panelistler arasındaki en mühim farklılığınsa Temyiz Organı üyelerinin hükümetlerle ilgisinin bulunmaması gerekirken panelistlerde böyle bir şart bulunmamaktadır.

Uluslararası mahkemelerin üyelerinin dokuz yıllık görev süresi bulunurken Temyiz Organı üyelerinin görev süreleri daha azdır. Temyiz Organı görevlilerinin çalışma usulleri gizlilik ilkesi üzerine kuruluyken diğer uluslararası mahkemelerde bu ilke söz konusu değildir. Bunun dışında Temyiz Organı raporlarının kabulü siyasi bir otoritenin kabulüne bağlıdır. Ancak diğer uluslararası mahkemelerde siyasi bir organın onayı gerekli olmamaktadır (Van Den Bossche, 2006: 66-67).

Uluslararası mahkemelerin üyeleri belli siyasi organlar tarafından atanmaktadır. Ancak Temyiz Organı için böyle bir durum geçerli değildir. Temyiz Organı üyeleri Uyuşmazlıkların Çözüm Organı (UÇO) tarafından yapılan konsensüs usulü oylama neticesinde seçilmektedir. Bu durum ise üyelerden birinin veto etmesi halinde Temyiz Organı üyesinin atanmasına mani olunabileceğini ortaya koymaktadır.

Temyiz Organı üyelerinin UÇMM'nin 17. maddesine göre tam zamanlı çalışması gerekmemektedir. Herhangi bir gereksinim durumunda üyelere erişilmesi yeterli olmaktadır. Farklı uluslararası mahkemelerde görev yapan üyelerle ilgili buna benzer bir düzenleme bulunmamaktadır. Örneğin, UAD yargıçlarının tam zamanlı çalışması gerekmektedir. Söz konusu bu nitelik, yargıçların bağımsız olmalarının temin edilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Öte yandan, Temyiz Organı üyelerinin tam zamanlı olarak

çalışabilmeleri de mümkündür. Temyiz Organı yeleri görev yapmadıkları zamanlarda farklı işlerle uğraşabilme konusunda serbesttir. Fakat bu işlerin Temyiz Organı üyeliğiyle uyuşmaması söz konusu olabilmektedir. Bu sakıncanın aşılabilmesi açısından bu üyelerin tam zamanlı çalışmaları önerilmektedir.

Temyiz Organı yeleri, Dünya Ticaret rgt alışanı olmadıklarından dolayı aldıkları cret Dünya Ticaret rgt deme planında bulunmamaktadır. Ancak, Temyiz Organı'nın masrafları Dünya Ticaret rgt yelerinin sağladığı katkılarla ödenmektedir. Dünya Ticaret rgt bütçesinin yaklaşık %2'si Temyiz Organı bütçesine ayrılmaktadır.

İşleyiş içerisinde temyiz aşamasına gelinmesi durumunda bazı srelere ve yazılı kurallara uyulması gerekmektedir. Bununla birlikte, yazılı olarak temyiz başvurusunda bulunan üçüncü tarafların dinleme toplantılarına katılma hakları bulunmaktadır (Aert, 2010: 61).

Temyiz süreciyle ilgili sürelerle Tablo 4’de yer verilmiştir.

Tablo 4. Temyiz Aşamasındaki Süreler

	Genel Temyizler (Gün)	Yasaklanan Sübvansiyonlarla² İlgili Temyizler (Gün)
Temyiz Bildirimi	0	0
Temyiz Eden Tarafın Bildirimi	10	5
Diğer Tarafların Bildirimi	15	7
Aleyhine Temyize Başvurulan Tarafın Bildirimi	15	12
Üçüncü Tarafın Bildirimi	25	12
Sözlü Savunma	30	15
Temyiz Organı Raporunun Dağıtımı	60-90	30-60
Temyiz Organı Raporunun Onayı İçin AHO Toplantısı	90-120	50-80

Kaynak: Aert, 2010: 62.

² Sübvansiyonlar kavramı, Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması’nın 1. maddesi kapsamında tanımlanmaktadır. Buna göre; hükümet uygulamaları fonların direk transferini içermekteyse, ödenmesi gerekli olan bir gelirden hükümet vazgeçmekte veya tahsili yoluna gitmemekteyse, bir hükümet genel altyapı hizmetleri hariç, hizmet veya mal alımı yapıyorsa ya da GATT (1994) anlaşmasının 16. maddesinde belirtilen manada herhangi bir biçimde fiyat veya gelir desteklemesinde bulunmaktaysa sübvansiyon uygulaması söz konusu olmaktadır.

Yıllara göre panel ve temyize giden rapor sayısının ele alınması işleyişin anlaşılması açısından önemli olacaktır. Bu açıdan Tablo 5’de yıllara göre panel ve temyize giden panel rapor sayıları gösterilmektedir.

Tablo 5. Yıllara Göre Temyize Giden Panel Rapor Sayıları

Yıllar	Panel Rapor Sayısı	Temyize Giden Panel Rapor Sayısı
1995	0	0
1996	4	4
1997	6	6
1998	8	8
1999	9	9
2000	13	11
2001	9	5
2002	7	6
2003	6	5
2004	5	5
2005	10	8
2006	5	3
2007	4	2
2008	13	10
2009	3	1
2010	3	3
2011	9	9
2012	5	5
2013	1	1
2014	9	8
Toplam	129	109

Kaynak: World Trade Organization, Statistics, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/stats_e.htm, erişim tarihi: 07.02.2018. (2014 yılı sonrasına ilişkin veriler Dünya Ticaret Örgütü tarafından yayınlanmamıştır.)

Tablo 5’de görüldüğü gibi 1995 ile 2014 yılları arasında toplam panel raporlarının yaklaşık %84,5’i ülkeler tarafından temyize götürülmüştür. Dikkat edilirse 2000, 2005 ve 2008 sekiz yıllarında sırasıyla devletlerin

getirmiş oldukları panel sayıları 13, 10 ve 13'tür. Söz konusu bu panellerin temyize gitme sayıları ise sırasıyla 11, 8, 10'dur. Bunun dışında panel rapor sayısı ile temyize giden rapor sayısı neredeyse birbirine yakındır. Bu durum bu panellerde sonuca ulaşamayıp temyize başvurulduğunu göstermektedir.

Bunun dışında yıllara göre yayımlanan temyiz organları raporlarının değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Ele alınan ve rapor haline yayımlanan temyiz raporları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Ele Alınan ve Rapor Halinde Yayımlanan Temyiz Raporları

Yıllar	Ele Alınan Temyiz Raporları	Yayımlanan Temyiz Organ Raporları	Yayımlanma Oranları %
1996	2	2	100
1997	5	5	100
1998	12	9	75
1999	10	7	70
2000	19	11	58
2001	17	12	71
2002	12	6	50
2003	10	7	70
2004	8	6	75
2005	20	12	60
2006	7	6	86
2007	10	5	50
2008	11	9	82
2009	8	6	75
2010	5	2	40
2011	5	5	63
2012	18	11	61
2013	4	2	50
2014	15	13	87
Toplam	201	136	

Kaynak: World Trade Organization, Statistics, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/stats_e.htm, erişim tarihi: 07.02.2018.

(2014 yılı sonrasına ilişkin veriler Dünya Ticaret Örgütü tarafından yayınlanmamıştır.)

1995 senesinde kabul edilen ve yayınlanan hiç rapor olmadığı için o yıl Tablo 6'da dahil edilmemiştir. Görüldüğü gibi 1996 ile 2014 yılları arasında toplam 201 temyiz raporu ele alınmıştır. Bu raporların ise 136'sı yayınlanmıştır. Bu durum ele alınan raporların yaklaşık %67,6'sının yayınlandığını göstermektedir. Temyiz raporunun yayınlanma oranı %60-70 seviyesindedir.

1996 ile 1997 yıllarında değerlendirme altına alınan tüm dosyalar temyiz raporu şeklinde yayınlamıştır. Bunun dışında işleyişin seyri genel olarak yatay devam etmiştir. 2010 yılında ele alınan raporların yalnızca %40'ı rapor halinde yayınlanmıştır. 2006 yılında %86, 2008 yılında %82, 2014 yılında ise %87 oranında raporların yayınlanması söz konusu olmuştur.

2.2.6. Tahkim

Tahkim, UÇMM'nin 25. Maddesinde düzenlenmiş olup, paneller ve Temyiz Organı çözümüne alternatif bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntem, iki tarafın uyuşmazlıklara açıkça taraf olduğu durumlarda çözüme daha kolay ve hızlı ulaşmayı amaçlamaktadır. Faydalı bir yöntem olmasına rağmen genel olarak bu yöntemin pek tercih edilmediğini söylemek mümkündür.

Tahkim kararları kural olarak temyize götürülememektedir. Fakat UÇO'nun ve UÇMM'nin "taleplerle tazminatların askıya alınması" ve "karar uygulamalarının denetlenmesi" ögelerini kapsayan 21. ve 22. maddelerinde ifade edildiği şekilde tahkim kararlarında değişiklik yapılması mümkündür. Bu sayede UÇMM kapsamında bulunan düzenlemelerin tahkim kapsamında da kullanılması mümkün olmaktadır. Ancak tarafların öncelikle usullerle ilgili anlaşmaya varmaları gerekmektedir (Çalışkan, 2008: 173).

Uyuşmazlık konusunun taraflarca ortaya konulmasının ardından, tahkimde sürdürülecek yasa, hakem seçimi gibi konuların taraflarca tespit edilmesi gerekmektedir. Tahkim yargılamasına başlanılmadan evvel tarafların tahkime gitmeye yönelik anlaşmalarını Dünya Ticaret Örgütü

üyelerine bildirmeleri zorunludur. Bu sayede tahkim sürecine Dünya Ticaret Örgütü üyeleri de taraf olarak katılabileceklerdir. Katılan tüm tarafların hakem kararlarına bağlı kalacaklarını taahhüt etmeleri zorunludur. Bunun dışında hakemin kararı almasının ardından kararın UÇO'nun komitelerine ve konseylerine bildirilmesi gerekmektedir. Hakem kararlarının bağlayıcı nitelik taşıması UÇO'nun onayını gereksiz kılmaktadır. Karar yalnızca taraflar açısından bağlayıcı nitelik taşımaktadır.

Genel olarak alternatif çözüm yöntemlerine başvurulmamasına yönelik eleştiriler bulunmaktadır. Bu açıdan gelişmekte olan ülkelerin tahkim yöntemine başvurmaları maliyetlerin düşmesini sağlamakla beraber zaman tasarrufunu da temin edeceği ifade edilmektedir (Harrison, 2005: 76).

Tahkime başvurmayla ilgili UÇMM'de iki tane özel durum ifade edilmiştir. Bu durumlar;

1. UÇO kararlarına uyulmasını temin etmek üzere uygun bir süre belirlemek amacıyla tahkime başvurma,
2. Davalı taraf, yükümlülüklerinin ve tavizlerinin askıya alınma düzeyine itiraz etmek amacındaysa veya yükümlülükleri ve tavizleri askıya alınmış şikayetçi tarafın bağlı kalması gerektiği kurallara bağlı kalmadığı ifade ediliyorsa çözüm için tahkime başvurma söz konusu olabilecektir.

Tahkim yoluyla taraflar, makul bir süre ayarlamasına gitmektedir. Bu makul süre tanımı Mutabakat Metni'nin 21. maddesinin 3. paragrafına dayanılarak temin edilmektedir. Buna göre makul süreyle ilgili tahkim karar sayıları Tablo 7'de gösterildiği gibidir.

Tablo 7. Yıllara Göre Makul Süreyle İlgili Tahkim Kararları

Yıllar	Madde 21.3(c) Tahkim Kararları
1995	0
1996	0
1997	2
1998	3
1999	1
2000	5
2001	3
2002	2
2003	1
2004	2
2005	5
2006	0
2007	1
2008	3
2009	1
2010	1
2011	1
2012	1
2013	1
2014	0
2015	3
2016	1

Kaynak: World Trade Organization, Arbitrations under Article 21.3(c) of the DSU, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/arbitrations_e.htm, Erişim Tarihi: 05.04.2018. (2016 sonrasına ilişkin güncel veri ilgili kurum tarafından yayınlanmamıştır)

Tablo 7’de görüldüğü gibi tahkim yoluyla makul süre isteme yöntemine pek başvurulmamıştır. Söz konusu yıllarla ilgili olarak en fazla 2005 yılında 5 kez süre istenmesi söz konusu olmuştur.

2.2.7. Uzmanlar

Dünya Ticaret Örgütü'nde görülen uyuşmazlıklar genel olarak oldukça karmaşık yapıdadır. Bu durum teknik bilgiye olan gereksinimi artırmaktadır. Bu nedenle panelistler, uluslararası ticaret hukuku alanında bazı özel konularla ilgili uzmanlığı olan kişilerden destek almak durumundadırlar. Fakat üyelere birinin uzmanlığına giren bir konu olabileceği için uzmanlara başvurulmadan önce söz konusu sorunun üyelere bildirilmesi ve üyelerin de bu konuya ilişkin cevap vermesi gerekmektedir. Ayrıca aktarılan bilgiler gizlilik nedeniyle, söz konusu bilgileri sağlayan üyelerin, kişilerin veya organların resmi izni olmaksızın açıklanmamaktadır (UÇMM, m. 22.6).

Bununla beraber, Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarında, panellerin ilgilendiği konu hakkında uzman görüşüne başvurma olanağına sahip olduğunu ifade eden düzenlemeler olduğu gibi, uzman görüşüne başvurma zorunluluk olarak öngörüldüğü durumlara ilişkin düzenlemeler de mevcuttur.

Panel, taraflardan birinin ifade ettiği teknik ve bilimsel konuyla ilgili uzman grubundan tavsiye özelliği taşıyan bir rapor talep etme hakkına sahiptir (UÇMM, m. 13.2). Raporun tamamlanmasının ardından uyuşmazlık tarafları ile beraber panele sunulmaktadır. Burada raporun tavsiye özelliğinde olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Ayrıca raporu hazırlayacak uzman grubunun nitelikleri UÇMM kapsamında detaylı şekilde ifade edilmiştir. Bu grup panel yönetimi altında çalışmakta olup, çalışma esasları ve usulleri panel tarafından tespit edilmektedir. Grup içerisine dâhil olabilmek uzmanlığı gerektirmektedir. Ancak uzmanlığın mümkün olmadığı konularda istisnaların bulunması mümkündür. Söz konusu istisnalar dışında uyuşmazlık taraflarının uzman grubu içerisinde bulunması mümkün değildir. Bununla beraber, uyuşmazlığa taraf üyelerin hükümet görevlisi olmaları da mümkün değildir. Bu kurullarla uzmanların tarafsız ve bağımsız olmaları temin edilmeye çalışılmaktadır. Öte yandan, panellerde uzman grupları yerine kişisel uzman kullanımı da mümkündür (WTO, 2004: 25-26).

Panellerde uzmanlara olabildiğince geç başvurulmaya çalışılmaktadır. Bununla beraber, konuyla ilgili ilk esaslı toplantıda söz konusu başvurunun yapılmasına dikkat edilmektedir. Panellerde kişisel uzmanlara başvurulması hususuyla ilgili günümüze kadar gelen süreçte bir itiraz söz konusu olmamıştır. Paneller 13. maddeye bağlı olarak bu konuda yetkili olduğunu düşünmektedir. Temyiz Organı ise konuya ilişkin takdir yetkisinin bulunduğunu ve uyuşmazlık olması halinde bunlardan ikisinden birinin seçilebileceğini ifade etmiştir. Panellerde kişisel uzmanların kullanılma sebebi olarak genellikle sınırlı zaman dilimleri içerisinde çalışma gerekliliği olduğu ifade edilmektedir. Uzman grupları çok uzun süreli çalışmalar neticesinde kurulabilmekteyken, kişisel uzmanlar bu açıdan büyük zaman avantajı sağlamaktadır.

Uzmanlardan oluşan grup listesi hazırlanmasından sonra Dünya Ticaret Örgütü Sekretaryasına iletilir. Sekretarya kişileri özgeçmişleriyle birlikte davet eder. Burada uzmanların uyuşmazlık taraflarına üye olmamaları, tarafsızlığın sağlanması açısından oldukça önemlidir. Uzmanlar rapor başına ücret almaktadır. Fakat yol giderleri ve konaklama masrafları da Dünya Ticaret Örgütü tarafından temin edilmektedir.

Uzmanların tespiti sırasında çoğunlukla uluslararası kurumlar ile organlardan destek istenebilmektedir. Bunun dışında tarafların da isimle ilgili öneride bulunulabilmesi mümkündür.

2.2.8. Davranış Kuralları

Temyiz Organı üyelerinin, hakemlerin, panele yardım eden uzmanların ve sekretarya memurlarının çalışma esaslarıyla ilgili düzenlemeler, Uyuşmazlıkların Çözümü Kural ve Usulleri için Davranış Kuralları adlı belgede bulunmaktadır. Uyuşmazlığın çözümünde görev alanlar, sürecin etkin ve zaman sınırlamalarına uyacak şekilde devam edebilmesi açısından bu kurallara uymak zorundadırlar (UÇMM, m. 18.1).

Uyuşmazlık çözümünde yer alan görevlilerin, doğrudan veya dolaylı olarak çıkar çatışmalarına mani olunması ve yapının tarafsızlığının

korunması adına bu hususlara ilişkin bilgi sunmaları gerekmektedir (WTO, 2004: 26-27).

2.3. Uygulanacak Hukuk

Mahkemeler, karşlarına gelen uyuşmazlıklara ilişkin iç hukuk kurallarının açık ve net olmasından dolayı ne yapacaklarını bilmektedirler. Ancak bu durum uluslararası kamu hukuku açısından değerlendirildiğinde, bazı kuralların uluslararası hukukta yer almaması veya devletlerin kabul ettikleri mer'î hukuk kurallarının değişkenliğinden kaynaklı olarak bir takım belirsizlikleri doğurmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü uyuşmazlık sisteminde ortaya çıkan sorunlarla ilgili düzenlemelerin çeşitli olması sebebiyle değişik fikirler ortaya atılmaktadır. Uygulanması gereken hukuk normuyla ilgili bilgiler aşağıda izah edilmeye çalışılmıştır.

2.3.1. Genel Olarak

Dünya Ticaret Örgütü uyuşmazlık sistemi kapsamında ortaya çıkan sorunlarla ilgili düzenlemelerin çeşitli olması sebebiyle de değişik fikirler ortaya atılmaktadır. Bu nedenlerden ötürü, öncelikli olarak uygulanması gereken hukuk, DTÖ çerçevesinde üye devletlerin imzalamış oldukları anlaşma hükümleri olmaktadır. Bununla beraber, yararlanılacak hukukun belirlenmesinde panellerin sahip oldukları yetki ve anlaşmalara dayandırılan yasal iddialar da etkili olmaktadır. İkinci olarak, davalı kesimin savunmaları önem arz etmektedir. Üçüncü etmen ise Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmalarında bulunan ihtilaf kurallarının diğer hukuk kurallarıyla etkileşimi sonucu ortaya konulan içtihatlardır.

İfade edilen son etmen, bir uyuşmazlık sırasında yararlanılacak iki veya daha fazla kuralın bulunmasıyla ilgilidir. Söz konusu kurallar arasında çatışma bulunuyorsa, Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmalarında çatışma halinde öngörülen kuralların uygulanması gerekmektedir.

2.3.2. Örgüt Kapsamındaki Anlaşmalar ve Uluslararası Hukukun Diğer Kaynakları

Dünya Ticaret Örgütü'nün ortaya koyduğu kurallar, esasında kamu hukukun bir parçasıdır. Bu sebeple, gereksinim duyulması halinde diğer hukuk kaynaklarının da kullanılabilmesi mümkündür. Başta anlaşmalar gözetilmek şartıyla diğer uluslararası hukuk kaynaklarının kullanılabilmesi mümkün olacaktır (Teilee, 2002: 127). Uluslararası hukukun kaynakları UAD Statüsü'nün 38. maddesi kapsamında şu şekilde ifade edilmiştir:

- Uyuşmazlık durumunda olan ülkeler tarafından kabul edilen genel uluslararası anlaşmalar,
- Bir hukuk kuralı olarak ele alınan genel bir uygulamanın ögesi şeklinde değerlendirilebilecek uluslararası örf ve adet,
- Modern toplumlar tarafından kabul gören hukukun genel ilkeleri,
- 59. madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, yasal kuralların tespit edilmesine destek vermek amacıyla değişik ülkelerin müellif doktrinleri ile mahkeme kararları kaynak olarak kullanılabilir.

UADS kapsamında ele alınan bu konuyla ilgili UÇMM' de iki farklı hüküm bulunmaktadır. Bu hükümlerden biri UÇMM m. 3.2.'de; Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlıkların Çözümü Sisteminin öngörülebilir ve güven tesisi açısından oldukça önemli olduğu ifade edilmektedir. Buna taraf olan kesimler sistemdeki anlaşmalar sayesinde korunabilmektedir. Bununla birlikte uluslararası kamu hukukunun değerlendirilmesiyle, anlaşma dahilindeki hak ve yükümlülüklerin korunması da tesis edilebilmektedir. Ayrıca bu madde anlaşmaların hali hazır hükümlerinin de açıklanmasını temin etmektedir. Bir diğer hükümse, UÇMM madde 7.2.'de panellerin uyuşmazlığın taraflarınca tespit edilen anlaşma veya anlaşmalarda bulunan bilgilere göre çözülebileceğini ifade edilmektedir.

Yukarıda ele alınan düzenlemelerden, devletlerarası ticarete ilişkin kuralları belirleyen anlaşmaların uyuşmazlıkların çözümünde öncelikli

kaynak olarak görüldüğünü ifade etmek mümkündür. Hâl böyle olmakla beraber, uyuşmazlıkların çözümünde kamu hukukunun diğer kaynaklarına başvurulabilme yolu da açıktır. Burada Dünya Ticaret Örgütü anlaşmasının değişmez olmadığının unutulmaması gerekmektedir. Yani bu anlaşma, hukuksal öğelerden etkilenerek gelişim kaydetmektedir. Bununla birlikte Dünya Ticaret Örgütü de kamu hukukunun gelişimine yardımcı olmaktadır (Viyana Anlaşmalar Hukuk Sözleşmesi (VAHS, m. 31).

Uyuşmazlıkların çözümünde yorum yöntemine de başvurulmaktadır. Yorum yöntemiyle ilgili olarak öncelikli kaynak Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin yorumlarla ilgili düzenlemeleridir. Örneğin, VAHS'in ilgili düzenlemeleri kapsamında US-Carboon Steel davasında Temyiz Organı kararında örf ve adet hukukunun düzenlemelerinden yararlanılmıştır (Pauwelyn, 2003: 1001).

Temyiz organı ve panel kararlarının birçoğunda VAHS ile ilgili düzenlemelere atıf yapılmaktadır. Buna ilişkin "Argentina-Footwear Safeguards" davası örnek gösterilebilir. Davanın konusu kısaca Arjantin'in gerçekleştirmiş olduğu ayakkabı ithalatı üzerine konan geçici ve kesin koruma önlemleri nedeniyle yaşanan uyuşmazlıklar oluşturmaktadır. Burada ifade edilmesi gereken nokta, davada Güvenlik Önlemleri Anlaşması ile ilgili görülen belirsizlikler nedeniyle İspanyolca, Fransızca ve İngilizce metinlerin ayrı olarak değerlendirildiği, Fransızca ve İngilizce içerikli metinlerin aynı manaya geldiği, fakat İspanyolca metinde belirsizlik olduğuna kanaat getirilerek; İspanyolca metinlerin değerlendirmeye alınmaması önemlidir (Panel Report, Argentina-Safeguard Measures, 1999: 1).

DTÖ anlaşmaları açısından yararlanılan bir diğer yorum tekniği contextual (bağlantılı) yorumdur. DTÖ yükümlülükleri kapsamında kuruluş anlaşmasının bir bütün olarak algılanmasını vurgulayan tek taahhüt ilkesinin söz konusu olması tüm üyelerin yükümlülüklerin birlikte uyum göstermelerini gerektirmektedir. Temyiz Organı bağlantılı yorum tekniğinden yararlanmak durumundadır (Kuruluş Anlaşması, m II).

Farklı bir yöntem de anlaşmanın amacına bağlı yorumdur. DTÖ anlaşmaları bakımından güçlük içermektedir. Giriş bölümlerinin incelenmesi anlaşmaların amaçlarının ve konusunun irdelenebilmesi açısından oldukça yararlı olmaktadır. DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın giriş bölümlerinde çoğunlukla sistemle sağlanmak istenen düzenlemelerin amaçları ifade edilmektedir. Bununla ilgili "Brazil- Desiccated Davası"nda giriş bölümünde DTÖ anlaşmasının ana hedefi olan öngörülebilir ve bütünlüştür çok taraflı ticaretin geliştirilmesi olduğu belirtilmiştir. Zaten davanın konusu da Brezilya'nın Filipinlerden yapmış olduğu kurutulmuş Hindistan cevizi ithalatı üzerine konulan vergilerle ilgili yaşanan anlaşmazlıktır. Bu açıdan davada DTÖ anlaşmasını temel hedefiyle alakalı yapılan açıklama, davanın konusuyla yakından ilgidir (Panel Report, Brazil – Measures Affecting Desiccated Coconut, 1997: 1).

Üye devletlerin pazara giriş koşullarını daha kolay hale getirecek düzenlemeler yapmaları ticarete liberalizasyonun sağlanabilmesi açısından önem arz etmektedir. DTÖ Anlaşmaları diğer önemli amaçları arasında ticaret yapma hakkı, gelişmekte olan ülkeler için lehte ve özel muamele ve şeffaflık gibi amaçlar da bulunmaktadır. Ancak serbest ticaret yapma hakkı açık olarak ifade edilmemiştir (Kaya, 2015: 18).

Örf ve adet hukukunun kuralları, uluslararası uyumsuzlukların çözüme ulaştırılması açısından son derece önemlidir. Örf ve adet hukuku düzenlemelerin yasalaştırılmasıyla birlikte VAHS'nin 31. ve 32. maddelerinin oluşturulduğu bilinen bir gerçektir. Söz konusu bu düzenlemeler örf ve adet hukuku kuralları olmaları açısından tarafların VAHS'ye bağlı olmaması halinde bile DTÖ üyelerini bağlayıcı olmaktadır. Örf ve adet hukuku kapsamında karşılaşılan sorunlardan biri "EC-Hormenes Davası"nda ihtiyat ilkesi kavramının bu hukuk kuralı kapsamına girip girmediğiyle ilgilidir. İhtiyat ilkesinin DTÖ Anlaşmaları çerçevesinde net bir şekilde açıklanmadığı ifade edilmiştir. Temyiz Organı da söz konusu kuralın uluslararası hukuk kapsamında net bir yerinin olmadığını ve bu sebeple örf ve adet hukuku ile uyumadığını belirtmiştir (Panel Report, *EC*

Measures Concerning Meat and Meat Products (Hormones), Complaint by the United States, 1998).

Çevre hukuku açısından ihtiyat ilkesi son derece önem kazanan bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır (Turgut, 1996: 78). Ancak bu durum uluslararası kamu hukukunda kabul görmemektedir. İhtiyat ilkesinin bir örf ve adet hukuku haline gelmesi durumunda, DTÖ Anlaşmaları çerçevesinde yer almasa bile DTÖ üyelerine uygulanabilecektir. Fakat bu ilkenin henüz örf ve adet hukukuna dönüşmemiş olması ve DTÖ Anlaşmalarında yer almaması nedeniyle uygulanabilmesi bugün için mümkün değildir.

Uluslararası ticaret hukukuyla ilgili uygulamalar ele alındığında ise, bu kuralların her ülke tarafından kabul görmediğini ifade etmek mümkündür. Bu sebeple GATT sürecine benzer şekilde DTÖ sürecinde de örf adet hukukuyla ilgili oldukça az sayıda düzenlemeye atıfta bulunmaktadır.

Temyiz Organı ile DTÖ panellerinde çoğunlukla gerekçelere referans gösterebilmek adına Hukukun Genel İlkelerine daha fazla başvurulmaktadır. Bu açıdan Temyiz Organı ve DTÖ panellerinde “iyi niyet” ve “istisnaların dar yorumu” benzeri temel ilkelere atıfta bulunulmasına rastlanılmaktadır.

DTÖ tarafından tanımlanmayan uluslararası uyuşmazlık konularının bu kaynak içerisinde bulunmaması nedeniyle bunlar DTÖ açısından kaynak niteliğinde değildir. Fakat Temyiz Organı, paneller ile diğer farklı uluslararası anlaşmalarla uyuşmazlığın tarafları arasında var olan farklı anlaşmaların göz önünde bulundurularak tespiti mümkündür. DTÖ Anlaşmaları'nın açık bir şekilde referansta bulunduğu birçok uluslararası anlaşma vardır. Açık şekilde referansta bulunanların doğrudan kaynak olarak ele alınması önemlidir. Genel olarak bunların çoğunluğunu fikri mülkiyet hakkıyla ilgili sözleşmeler oluşturmaktadır.

2.3.3. Paneller ve Temyiz Organı Tarafından Daha Önce Verilen Kararların Kaynak Değeri

DTÖ ve GATT panellerince alınan kararların uygulanabilir hukuk açısından değeri, UADS'nin 38.1(d) maddesi açısından değerlendirildiğinde

yardımcı kaynak niteliğindedir. Statü'nün 59.maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde ise kararların sadece uyumsuzluk taraflarınca bağlayıcı nitelik taşıdıkları ortaya çıkmaktadır. Bu durum "stare decisis" yani emsal kararların takip edilmesi ilkesiyle ilgilidir (Howse ve Chalamish, 2010: 1087). Ancak uluslararası hukuk içerisinde bu ilke kullanılamamıştır. Bu nedenle DTÖ uyumsuzluklarında bu ilke yer almamıştır.

UAD uyumsuzluk konusuna ilişkin uygulamaları ile DTÖ uyumsuzluk çözüm sistemleri birbirleriyle örtüşmektedir. Öngörülebilirlik ve güvenin sağlanması bakımından bazı durumlarda önceden alınan kararlara atıfta bulunulması da mümkündür. Temyiz organı ve panel raporlarının tamamında atıfta bulunulan temyiz organı kararı ile panel kararlarının künyesi belirtilmektedir.

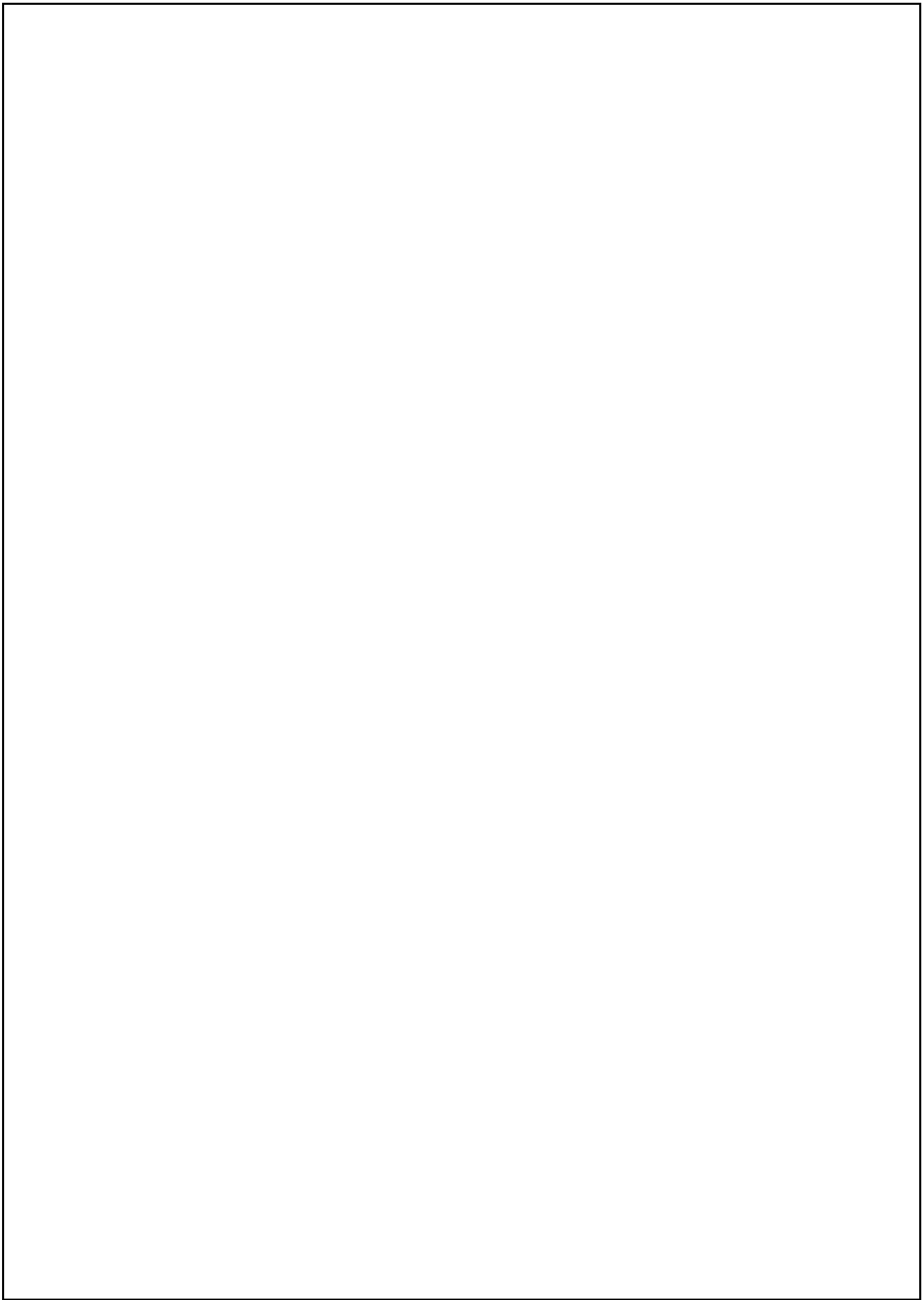
Söz konusu bu durum kendini GATT dönemi uygulamalarında göstermiştir. Ancak burada önemli olan ilk konu GATT panel raporların karar niteliğinde olup olmadıklarının belirlenmesidir. Bununla ilgili GATT 1947 dönemi kararlarının GATT 1994 m. 1(b)(iv)'de ele alınması örnek olarak sunulabilmektedir. Ayrıca GATT 1947 taraf ülkelerin kararları da GATT 1997 Anlaşması'nda ele alınmıştır. Konuyla alakalı olarak "Japon-Alcoholic Beverages II Davası"nda Panel GATT panel raporlarının karar niteliğinde olduklarıyla ilgili olumlu yanıt vermiştir. Ancak temyiz organı tarafından karar reddedilmiştir. Bu kararlar genel olarak GATT müktesebatının bir kısmını oluşturmaktadır. GATT'a taraf olurken anlaşma düzenlemelerinin yorumlama yetkisinin olmadığı belirtilmiştir (Appellate Body Report, *Japan - Taxes on Alcoholic Beverages*, 1996: 1).

GATT panel kararlarının sonuçları, genellikle yol gösterici niteliktedir. Bu kararların neticeleri ilerleyen dönemlerde alınan kararlarda bağlayıcılığı olmamaktadır. Yalnızca yasal açıdan öngörülebilirliği sağlaması bakımından üye devletler için önem arz etmektedir. Bu sayede tarafların meşru isteklerine yanıt verilmiş olmaktadır. Paneller üzerinden yapılan uyumsuzluk değerlendirmeleri sistemde öngörülebilirliğin, güvenilirliğin ve

istikrarın olması açısından önemlidir. UADS'nin 38.1(d) maddesinde açıklandığı gibi bunların yardımcı kaynak oldukları unutulmamalıdır.

GATT dönemindeki panel raporları gibi DTÖ dönemindeki panel raporları da özellikle yasal öngörülebilirliğin temini açısından oldukça önemlidir. DTÖ panelleri kapsamında alınan kararlar da ilerleyen dönemlerde alınacak kararlarda bağlayıcı olmamaktadır. Bu bakımdan birebir aynı konular olsa bile panellerde alınan kararlarda önceki karara bağlı olunmamaktadır. Ancak benzer konularda verilen kararların farklı olması halinde neden benzer bir karara varılmadığının ifade edilmesi adalet ve hukuka olan güvenin sarsılmaması açısından önemlidir.

Panel kararlarının dışında temyiz organı kararlarında da benzer bir durum söz konusudur. Fakat buradaki fark, temyiz organı ile paneller arasında bulunan hiyerarşik farktır. Bu sebeple paneller, çoğunlukla temyiz organı tarafından verilen benzer kararlara referansta bulunmaktadır (Howse ve Chalamish, 2010: 1086).

3. BÖLÜM

UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE DTÖ SİSTEMİ

3.1. Uyuşmazlık Çözüm Sisteminin Aşamaları

Literatürde uyuşmazlık kavramıyla ilgili olarak tam bir anlaşma sağlanabilmiş değildir. Söz konusu kavramla ilgili dar ve geniş tanımlamaların yapılması mümkündür. Geniş anlamda uyuşmazlık, maddi veya yasal bir konuyla ilgili taraflar arasında ortaya çıkan her türlü anlaşmazlıktır. Bununla birlikte dar anlamda uyuşmazlık, taraflardan herhangi birinin yasaların ihlal edildiği gerekçesine bağlı kalarak iddia ettiği ögenin diğer taraf tarafından kabul edilmemesi veya reddedilmesi şeklinde ifade edilebilir (Pazarcı, 2007: 451). Buradan hareketle; uluslararası uyuşmazlığın iki veya daha fazla ülke veya uluslararası kuruluş arasında ortaya çıkan anlaşmazlık olarak ifade edilmesi mümkündür.

3.1.1. Genel Olarak

Geniş veya dar anlamda uluslararası uyuşmazlıkların barışçı yöntemler üzerinden çözüme ulaştırılması, hukuki veya diplomatik yollar kullanılarak yapılmaktadır. Diplomatik yöntemlerin kullanılmasında diğer şahısların ya da üçüncü devletlerin uyuşmazlığa müdahalesi gündeme gelmekte veya uyuşmazlık taraflar arasında doğrudan diplomatik temsilciler aracılığıyla karşılıklı görüşülerek çözüme ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bunun dışında hukuki yollar ise tahkim ve yargıdır. Diplomatik çözümün sağlanamaması halinde tarafların hukuki yola başvurmaları mümkün olmaktadır. Hukuki uygulamalar kapsamında alınacak kararlar mahkemede hâkim tarafından alınmakta ve bu kararlar bağlayıcı olmaktadır. Tahkimde ise uygulanacak hukuk ile hakemlerin tamamen ya da kısmen taraflar tarafından belirlenmesi söz konusudur (Orallı, 2014; Pazarcı, 2007: 451).

Devletlerarası ilişkilerde uyuşmazlık doğduğunda başta diplomatik yolların denenmesi söz konusu olmaktadır. Bunun nedeni ise devletler diplomatik yoldan daha pozitif ve daha hızlı netice alacaklarını

düşünmektedirler. Çeşitli diplomatik yollar bulunmaktadır. Bunların şu şekilde ifade edilmesi mümkündür (Eren, 2014: 2):

- Dostça girişim,
- Görüşmeler,
- Uzlaştırma,
- Araştırma ve soruşturma'dır.

Devletlerarası uyuşmazlıklarda genel olarak devletlerin tahkim yoluna başvurdukları görülmektedir. Devletlerin tahkimden yararlanmalarının bazı sebepleri bulunmaktadır. Bu sebeplerden bir tanesi tahkim metodunun yargıyla kıyaslandığında daha hızlı işlemesidir. Bununla birlikte taraflar tahkim yönteminde hakemlerin seçilmesinde, yargılama metodunun tespitinde ve yararlanılacak hukuk kurallarının seçiminde idari yargıya kıyasla daha çok özgürlüğe sahip olmaktadır. Bununla beraber günümüzde devletler, aralarında ortaya çıkan uyuşmazlıkları yargıya götürme yoluna giderek daha fazla başvuru yapmaya başlamıştır. Uluslararası Adalet Divanı, uluslararası yargıyla ilgili en tipik örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Birleşmiş Milletlerin önemli yargı organlarından biri olmakla beraber devletlerarası sorunların çözümünde rol oynayan bir mahkeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumun yetki alanı, yürürlükte olan uluslararası anlaşmalarda öngörülen konular ile uluslararası uyuşmazlıklarda taraf ülkelerin divana getirmiş oldukları davalardır. Bu sebeple Divanın esas görevi, uluslararası hukuku ihlal eden problemleri yargısal faaliyet çerçevesinde çözüme ulaştırmak ve Birleşmiş Milletler organlarınca çözülemeyen uluslararası sorunlara bazı öneriler sunmaktır (IV. Model Birleşmiş Milletler Türkiye, 2018: 1).

Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisi zorunlu bir yargı yetkisi değildir (Orallı, 2014: 93). Uluslararası Adalet Divanı'nda devletlerin iradeleri dışında yargılanamayacağı görüşü hakim olmaktadır. Bu bakımdan Uluslararası Adalet Divanı bazı eleştiriler almaktadır. Bunlardan ilki kararların zorla yapılmasını temin edecek bir icra makamının

bulunmayışıdır. Bununla birlikte uyuşmazlıkların zorunlu olarak iletilebileceği bir mahkemenin bulunmamasıdır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün uyuşmazlık çözüm sisteminde, üyelere birinin şikâyeti neticesinde ortaya çıkan uyuşmazlıkla ilgili temelde iki çözüm yolu öngörülmektedir. Söz konusu seçeneklerden birincisi tarafların kendi içlerinde yapacakları görüşmeler bağlamında uyuşmazlığa çözüm bulmalarıdır. Diğer seçenekte, Temyiz Organı ve Panellerin verecekleri kararlar neticesinde uyuşmazlığa çözüm bulunmasıdır. Bu açıdan, DTÖ bünyesinde uyuşmazlık çözüm sürecinin üç aşamalı olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Bunlar:

1. Tarafların kendi aralarında istişarede bulunmaları,
2. Panel aşaması,
3. Temyize gidilmesi durumunda temyiz organının hükmü kararlaştırılması ve bu doğrultuda hükmün uygulanmasıdır.

GATT döneminde uyuşmazlıklar genellikle istişarelere dayalı diplomatik yöntemler üzerinden çözülmeye çalışılmaktaydı. Ancak DTÖ döneminde uyuşmazlık konuları hukuksal olarak da ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle GATT döneminde kullanılan pozitif konsensüs metodu tersten ele alınmaya başlanmış ve böylelikle davayı kaybeden tarafın sonucu tek başına veto etmesi engellenmiştir. Başka bir ifadeyle, raporun reddi için de konsensüs aranmaya başlanmıştır. Bununla birlikte 1996 senesinde Davranış Kurallarının kabulüyle, sistemin daha yasal bir yapı içine oturtulması mümkün olmuştur. Söz konusu kurallar Uyuşmazlıkların Çözümü Kural ve Usulleri için Davranış Kuralları adlı belgeyle kabul edilmiştir. Kurallar kapsamında panele yardımcı olan uzmanların, hakemlerin, TO üyelerinin, Tekstil Gözetleme Komitesi üyelerinin ve Sekreteryaya memurlarının çalışma usulleriyle ilgili düzenlemeler yer almaktadır. (Rules Of Conduct For The Understanding On Rules And Procedures Governing The Settlement Of Disputes, 1996: 1).

İstişare sürecinin zorunlu tutulmasının dışında, uzlaşma ile arabuluculuk metotları, üçüncü tarafların dâhil olmasıyla birlikte iyi niyet girişimleri de

uyuşmazlığın çözümlüyle ilgili metotlar olarak tanımlanmıştır. Zorunlu istişare uygulamasının uygulanmadığı istisnai bir durum bulunmaktadır. Bu da tekstil sektöründen kaynaklı uyuşmazlıkların ortaya çıktığı hallerde, Panel kurulma sürecinden evvel mutlaka Tekstil İzleme Komitesi'ne başvurulması gerekliliğidir. Bunun haricinde, uyuşmazlığın zorunlu istişare aşamasında çözülememesi durumunda Panel kurulmasının istenilmesi mümkündür. Panel kararı neticesinde ise, UÇO'nun kararı onaylamasından sonra aleyhinde karar verilen tarafın temyize gidebilme hakkı saklıdır.

3.1.2. İstışareler

Uyuşmazlığın çözüm sürecinde ilk aşamayı istışareler oluşturmaktadır. Bu çalışmaların hedefi tarafların karşılıklı görüşerek uyuşmazlıkla ilgili çözüm yolu bulabilmelerini sağlamaktır. Bununla birlikte, şikayet konusuyla ilgili yasal bir temelin de belirlenmesi arzu edilmektedir (UÇMM, m. 3.7).

3.1.2.1. Genel olarak

Panelde gerek duyulmadan tarafların anlaşmaya varabilmeleri UÇMM açısından öncelikli amaçlardan biridir. Tüm üyelerin uyuşmazlığı çözebilmek için bu sürece iyi niyetle dâhil olmaları gerekmektedir. Yürürlükteki bir anlaşmanın düzenlemelerine bağlı olarak sürdürülmesi gereken istışareler sırasında üyeler, UÇMM'de ifade edilen diğer yöntemlere başvurmadan önce konuyla ilgili tatmin edici sonuçlar elde etmeye odaklanmalıdırlar (UÇMM, m. 4.5).

Taraflar arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların, Panel kurulmasıyla çözümü yerine istişare toplantılarıyla çözümü hem zaman, hem de memnuniyetler açısından daha verimli olacaktır. Bu ifadeye bağlı olarak üye devletler, DTÖ anlaşmalarında bulunan tedbirlere yönelik istişare talebinde bulunan devlete görüşlerini ifade etme imkanı vermeli ve sürecin devamı için yeterli olanakları sağlaması gerekmektedir (UÇMM, m4.2 ile m. 4.3.).

GATT döneminde kurallar yerine güce dayanan bir sistemin kullanılması söz konusuydu. Günümüz sistemindeki istişare aşması ise, eskisine nazaran daha yumuşak olsa da hala benzer bir şekilde güce dayalı olarak sürmektedir. Bunun sebebi ise sistemde üçüncü tarafların

denetimlerinin ve etkisinin bulunmamasıdır. O nedenle büyük ve gelişmiş devletler gelişmemiş devletlere yönelik bir tehdit özelliği taşımaktadır. Fakat gelişmemiş veya küçük devletlerin de 60 günlük istişare süreci sonrasında Panel kurulmasını talep etme haklarının olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır (Schuchhart, 2005: 40).

Uyuşmazlık söz konusu olduğunda çözüm süreci, resmi olarak yapılan bir istişare talebiyle başlamaktadır. Farklı bir ifadeyle, Panel kurulabilmesi için istişare süreci bir ön şart niteliğindedir (UÇMM, m. 4). Genellikle istişare sürecine girilmeden önce uyuşmazlığın tarafları kendi aralarında anlaşmaya çalışmakta ve bunu sağlayamazlarsa istişare talebinde bulunmaktadır.

İstişarelerle uyuşmazlığın yasal dayanakları ile dava konusu vakıalarının netleştirilmesi sağlanmakta ve bu sayede Panel kurulmadan, tarafların kendi aralarında anlaşmaları mümkün olmaktadır. Bununla birlikte istişareler, davaların esasına da şekil vermektedir. Bu süreçte taraflar neler yapmaları gerektiğine ve ileride kurulması muhtemel panellerde ne gibi bilgiler sunacaklarına karar vermektedir (Shuchhart, 2005: 41).

Devletler, uluslararası ticaretin sürdürülebilmesi için bazı düzenlemelere gitmektedir. Bu düzenlemeler kapsamında bazı ürünlerin dış ticaretiyle ilgili teşvik, indirim ve doğrudan para yardımları gibi destekler sağlanmaktadır. Bunlar genel anlamıyla sübvansiyon olarak anılmaktadır. Özellikle uluslararası ticaretin geliştirilmesi, ticarete bazı standartları oturtulması ve ticarete sübvansiyonlara yasal alt yapı kazandırılması açısından Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması düzenlenmiştir. Bu anlaşma kapsamında istişare isteğiyle ilgili özel düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler Anlaşmanın 4.2 numaralı maddesi ile 7.2 numaralı maddelerinde ele alınmıştır. Buna göre, madde 4.2’de yasaklanan istişare talebi, sübvansiyonun özellikleri ve varlığıyla beraber “mevcut deliller”le ilgili beyanı içermek durumundadır. Madde 7.2’ye göre ise istişare talebinin iki unsuru bulunmalıdır. Bu unsurlar;

- a) Sübvansiyonun varlığı ile nitelikleri,

- b) İstişare talebinde bulunan tarafın milli sanayisine verilen zarar ya da hükümsüz kılmayla, engellemeye ilgili “mevcut deliller” beyanını bulundurmalıdır.

3.1.2.2. Şekil ve süre koşulları

Dünya Ticaret Örgütü anlaşmaları çerçevesinde sorumluluklarına uymayarak farklı bir üyenin haklarını ihlal eden devlet hakkında istişare talebinde bulunması uyuşmazlık sürecini başlatmaktadır. İstişare talebinde bulunabilmek için yazılı başvuru yapılması gerekmektedir. Bu başvuruda uyuşmazlığın konusu olan şikâyetin yasal dayanaklarının da belirtilmesi gerekmektedir. Talep, şikâyetçi olunan üye devlete, UÇO'ya ve bununla birlikte Dünya Ticaret Örgütü konseyleri ile komitelerine iletilmektedir. Burada ifade edilen komiteler; ticarete teknik engeller komitesi, anti-dumping uygulamaları komitesi, sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler komiteleridir. Konseyler ise; TRIP konseyi, mal ticaretine ilişkin konsey, hizmetler ticaretine ilişkin konseydir (UÇMM, m. 4.4). Uygulama açısından ele alındığında, talebin yalnızca UÇO'ya gönderilmesi kabul görmektedir. UÇO ardından gerekli bildirimleri ilgililere yapmaktadır.

UÇMM kapsamında istişare süreci belli zaman şartlarına bağlanmış ve böylelikle davaların gereksiz uzaması engellenmiştir. Fakat istişare sürecinin başlatılmasıyla ilgili olarak özel bir zaman dilimi belirlenmemiştir. İstişare talebinin alınmasıyla birlikte sürelerle alakalı düzenlemeler devreye girmektedir. Taleple birlikte istişareye davet edilen üye devletin, taraflar arasında aksi kararlaştırılmadıkça 10 gün içinde talebe karşılık vermesi gerekmektedir. İstişare sürecine ise 30 gün içerisinde başlanması gerekmektedir (UÇMM, m. 4.3). İstişarelerin başlamasını izleyen 60 gün içerisinde bir çözüme ulaşılamamışsa, istişareyi talep eden taraf, süreci Panele kaydırabilme hakkına sahiptir. Bunun dışında, söz konusu 60 günlük süre bitmeden de taraflar uyuşmazlığı çözemeyeceklerine kanaat getirirse, talepte bulunan taraf Panel kurulmasını isteme hakkına sahiptir (UÇMM, m. 4.7.).

Yukarıda ifade edilen düzenlemelerden anlaşılacağı üzere şikâyetçi olan tarafın istişare talebi yapmasından sonraki 10 gün içinde, diğer taraftan bir cevap alamaması durumunda şikâyetçi taraf Panel kurulmasını isteme hakkına sahiptir. Fakat cevap alınmasına rağmen 30 gün içerisinde istişarelere başlanmazsa benzer bir şekilde şikâyetçi olan taraf Panel talep etme hakkına sahip olmaktadır. Bahsi geçen 30 günlük süre içerisinde istişareye başlanır ve başladıktan 60 gün içinde bir neticeye varılamaması halinde yine şikâyetçi taraf Panel kurulmasını talep edecek hakka sahip olur. Bahsi geçen süreler dolmadan evvel de taraflar anlaşarak Paneli gidilmesini kararlaştırılabilir.

İstışareler açısından sağlanan bu sürelerin oldukça uzun olduğu düşünülebilir. Ancak söz konusu sürelerin azaltılması birtakım risklerin doğurabilir. Bununla birlikte, paneller için belirlenen 9 aylık süreler düşünüldüğünde bu sürelerin oldukça makul olduğu görülmektedir. Ayrıca istişarelerdeki sürelerin azaltılması bu sürecin önemsiz bir süreç olarak algılanmasına da neden olabilecektir. O nedenle sürelerin korunması yerinde olacaktır.

UÇMM'de acil durumlarla ilgili olarak istişarelere başlama süresi 10 gün olarak belirtilmiştir. Bu düzenlemeye göre, talepten itibaren 20. günün sonunda istişarede bir sonuca varılamamışsa, şikâyetçi tarafın Panel kurulmasını talep etmesi mümkündür. Burada yapılmak istenen en kısa sürede neticeye varılmasının sağlanmasıdır. Bu maddede acil durumlardan kastedilen bozulabilir mallarla ilgili durumlardır. Ancak düzenleme kapsamında bozulabilir mallarla ilgili bir tanım yer almamaktadır (UÇMM, m.4.8).

Üyeler arzu ettikleri zamanda ve yerde istişare yapma hakkına sahiptirler. Ancak resmi kayıtları olan görüşmeler misyonlarda veya Cenevre toplantı odasında yapılmaktadır. Süreçlere misyon üyeleri de dahil olmaktadır. Bununla birlikte, gerekli durumlarda özel temsilcilerin de katılabilmesi mümkündür. Yapısal olarak özel niteliği olan istişarelere DTÖ organları ile diğer üyelerin katılması ise mümkün değildir.

Uyuşmazlık, istişare toplantıları sonucu çözülmese bile ilerleyen aşamalarda tarafların karşılıklı anlaşması sonucu çözüme ulaşılabilir. Esasında istişareler, uyuşmazlığın çözümünde kanuni bir yaptırıma başvurmadan netice almayı sağlayan etkili bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Taraflar isterlerse istişare dışında arabuluculuk, iyiniyet, ve uzlaştırma gibi yöntemlere de başvurabilirler (UÇMM, m. 5.3.). İstişareler tarafların isteklerini, beklentilerini ve taleplerini ortaya koymaları ve sürecin netlik kazanması açısından son derece önemlidirler (WTO, 2004: 43).

3.1.2.3. İstişarelerin gizliliği

İstişareler UÇMM madde 4.6'ya göre gizli yapılmaktadır. Bu açıdan istişareler kapsamında ifade edilen bilgi ve belgeler gizli tutulmaktadır. Bunların üçüncü kişilere açıklanması mümkün değildir. Taraflar istişare sürecinde ele alınan bilgi ve belgelerin üçüncü şahıslara açıklanmayacağını bilmelerinden dolayı istişare toplantılarında daha açık davranarak sorunun kısa sürede çözümlenmesine yardımcı olabilirler. Fakat ifade edilen bu düzenleme, istişare sürecinde ortaya konulan bilgi ve belgelerin Panellere sunulabilir olup olmadıklarıyla ilgili bir belirsizliğin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Ancak Panellerin uyuşmazlığın çözümünde yetkili bir organ olduğu düşünüldüğünde, istişarelerde ortaya konulan bilgi ve belgelerin Panelde kullanılmasında sakınca olmayacağı ifade edilebilir. Bununla birlikte, UÇMM madde 13.4'e göre Panellerin delillerin tespiti hususunda kapsamlı bir yetkiye sahip olduğu düşünüldüğünde, istişarelerde ortaya konulan bilgi ve belgelerin Panel aşamasında da kullanılmasının mümkün olduğu sonucuna varılmaktadır.

Yukarıda ifade edilen bilgiler ışığında, istişare aşamasında öngörülen gizlilik ilkesinin uygulanması ve gizliliğin sağlanması hususunda çelişkili bir durum ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun nedeni ise, istişarelerde ifade edilen bilgi ve belgelerin gizli nitelikte olması, ancak uzlaşma sağlanamaması halinde kurulacak panelde bu belgelerin birer ön koşul olarak görülmeleri ve uyuşmazlığın çözümüne esastan katkı sağlamalarıdır. İstişare süreçleri, gizli olarak nitelendirilen süreçlerden olmalarına rağmen,

bu süreçlere katılan üyelerin gizli belgeleri açıklamalarını engelleyecek bir yasal düzenleme söz konusu değildir. Bununla birlikte, bilgi ve belgelerin açıklanmasıyla ilgili her iki tarafın da onayının alınması, yerinde bir uygulama olacaktır. Bir tarafın rızası olmadan istişarelerde kullanılan bilgi ve belgelerin Panellerde kullanılmamasının uygun olacağı düşünülmektedir.

3.1.2.4. İstişarelerin denetimi

İstişarelerle ilgili önem arz eden bir diğer konu denetimdir. İstişarelerin gizli olarak yürütülmesi bu süreçlerin denetimini de kısıtlamaktadır. Bu açıdan istişareler, başvurulması gereken aşamalar olmalarına rağmen denetimleri yapılamayan süreçler olmaktadır. İstişarelerin yapılması zorunlu olsa bile, Paneller bu sürece ilişkin yalnızca başvuruların usulüne uygun yapılıp yapılmadığını denetleyebilecektir.

3.1.2.5. İstişarelerde iyi niyetin rolü

İstişare süreçlerinde taraflar makul bir neticeye ulaşabilmek için iyi niyetle hareket etmek durumundadır (UÇMM m. 4.3). Fakat temyiz organı veya Panellerde iyi niyetle hareket etmenin anlamı açıkça ortaya konulmuş değildir. Anlaşmalarının yorumundan kaynaklı pek çok davada istişarelerde iyi niyetin önemli rol oynadığını ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte bu kavram usul hukuku açısından UÇMM madde 3.10'da ele alınmaktadır. Ayrıca iyi niyet ilkesi, temyiz organında adil yargılama hakkı üzerinden değerlendirilmektedir.

3.1.3. Panel Aşaması

Uyuşmazlık yaşayan tarafların istişare aşamasında bir neticeye varamaması halinde Panel aşamasına geçilmektedir. Panel aşamasının başlayabilmesi için şikâyetçi taraf UÇO'da Panel açılmasını talep etmelidir. Söz konusu talebin yazılı olması ve uyuşmazlığın yasal dayanaklarını da içermesi gerekmektedir. Bununla birlikte istişare yapılıp yapılmadığının da belirtilmesi önemlidir (UÇMM, m. 6.2).

3.1.3.1. Genel olarak

Şikayetçi tarafın şikayetiyle birlikte Uyuşmazlık Çözüm Organına başvurması sonrası Panelin kurulmasına karar verilmesi halinde, şikayetin organ tarafından değerlendirildiği toplantıyı izleyen ilk organ toplantısında Panel kurulacaktır (UÇMM, m. 6.1). Tek bir konuyla ilgili birden çok üye devletin talepte bulunması durumunda ise, değerlendirme yapılması açısından bir Panelin oluşturulması mümkündür (UÇMM, m. 9.1).

Panel kurulma talebinde belirtilmesi gereken öğeler şu şekilde ifade edilebilir (UÇMM, m. 6.2):

- a) İstişarenin yapıp yapılmadığı,
- b) Problemi açık bir şekilde ortaya koyacak şekilde, şikâyetin yasal dayanağının özeti bulunmalıdır. Bununla birlikte taraflar, aralarında özel bir görev belgesi üzerinde anlaşmışlarsa, bunun da kurulma talebinde bulunması gerekmektedir. Görev belgesinde dava sebepleri ile özel anlamlar arasındaki ilişkiyi gösteren bilgiler olmalıdır.

Görev belgesi, temel hedefi yasalarda öngörülen ekonomik şartlara, yani usul ekonomisine bağlı kalınarak; yargılamanın hızlı ve etkili bir biçimde ilerlemesine yönelik olan ve içeriği hakemler ile taraflar tarafından birlikte düzenlenerek imzalanan bir belgedir. Bu belge, yetkilerin ve görevlerin sınır ve kapsamını tespit etmektedir (Tosun, 2008: 3)

Panel kurulabilmesi için yapılan talebin yeterli olmaması ya da eksik olmasıyla ilgili yapılacak itirazlarda, bu konuya ilişkin hangi organ tarafından müdahalenin yapılacağına ilişkin bir düzenleme gerekmektedir.

Panel kurulma talebinin açık olmaması veya yeterince ayrıntı içermemesi sebebiyle adil yargılanma hakkının ihlal edileceği görüşü ortaya çıkabilmektedir. Fakat dar bir zaman dilimi içerisinde süreçle ilgili detaylı bilgi verilme güçlüğüne de göz önünde bulundurulması önemlidir. Burada önem arz eden unsur, Panel kurulması yönündeki talebin tarafların rahatlıkla anlayabileceği açıklıkta yapılmış olması gereğidir.

Panel kurulma talebinin başlangıçta sadece problemi açığa çıkaracak nitelikte olması, ilerleyen süreçlerde davalının şikâyetle ilgili daha detaylı bilgi isteğinde bulunmasını engellemektedir. Bu açıdan, davalının bilgi talebinde bulunma hakkı devam etmektedir (Akın, 2014: 1717). Bununla birlikte dava nedenlerinin görev belgesinde açıkça yer alması gerekmektedir. Bu durum, görev belgesinde yer almayan dava sebeplerinin Panel tarafından kabul edilmeyecek olması anlamına gelmektedir. Ayrıca yalnızca dava nedenlerinin açıklanması da yeterli değildir. Söz konusu sebeplerin öze indirgenmesi gerekir (WTO, 2004: 43). Burada ifade edilmek istenen, anlaşma düzenlemelerinden hangisine veya hangilerine uyulmadığının ortaya konulmasıdır. Bu yerine getirilmezse, davalının savunma hakkı olağan durumdan etkilenebilecektir.

3.1.3.2. Panellerin teşekkülü

Panellerin teşekkülü, kurulum sürecinden ayrılan farklı bir süreçtir. Bu başlık altında panelde bulunacak üyelerin seçimiyle ilgili yöntem, üyelerin ne gibi niteliklere sahip olacağı, üyelerin kimlerden oluşacağı gibi hususlara cevap aranmaya çalışılacaktır.

Panel kurulma süreçlerinde yalnızca UÇO yetkilidir. Taraflar Panelin beş kişiden oluşmasına karar vermedikçe üç kişiden oluşmaktadır (UÇMM, m.8.5). Taraflar zorunlu sebepleri olmadıkça önerilen adayları kabul etmek durumundadırlar. Panelin oluşumunu izleyen 20 gün içerisinde panelistlerin seçilememiş olması halinde UÇO başkanı, ilgili konsey ve komite başkanları ile Genel Müdüre danışarak panelist tespit edecektir.

Panelistler genel olarak DTÖ bünyesinde görev yapan hükümet misyon üyeleri arasından seçilmektedir. Ancak günümüzde uyuşmazlıkların çözümü amacıyla bu sistemin kullanımının her geçen gün artmasıyla birlikte bu temsilciler yeterli gelmemeye başlamıştır. Bu nedenle, UÇMM kapsamında devletler dışından bireylerin de panelist olmasına olanak veren düzenlemeler bulunmaktadır (UÇMM, m. 8). DTÖ Sekreteryası üyelere destek olmak amacıyla nitelikli panelistlerin bilgilerini içeren bir liste tutmaktadır. Üye devletlere söz konusu listeden isim önerilmesi

mümkündür. UÇO'nun önerilen isimleri kabul etmesinin ardından bu isimler listeye eklenmektedir (UÇMM, m. 8.4.). Uyuşmazlık taraflarının kabul edilebilir bir mazeretleri olmadıkça sunulan isimleri reddetmemeleri gerekir (UÇMM, m. 8.6.). Bu noktada bahsi geçen zorunlu hallerin içeriğine ilişkin bir düzenlemenin bulunmadığı, bu nedenle her mazeretin ayrıca değerlendirilip karara bağlanacağı ifade edilebilir. Uyuşmazlığın tarafları, DTÖ Sekreteryası tarafından önerilen panelist adaylarını meslekleri, vatandaşı oldukları ülkeleri, daha önce aldıkları kararlar gibi sebeplere bağlı olarak reddedebilmektedir. Panellerin teşekkülü aşamasında panelistler hakkındaki tartışmalar nedeniyle panellerin kurulması gecikebilmektedir (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD, 3.2 Panels, s.9).

3.1.3.3. Panellerin görev belgesi

Uyuşmazlık konusu olayda Panelin görev ve yetki sınırlarını “görev belgesi (terms of reference)” belirlemektedir. Bu durum benzer şekilde Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda da aynı şekilde değerlendirilmektedir (Milletlerarası Tahkim Kanunu, m. 10 E.). Görev belgesi UÇMM'de panellerin iş konularının tespiti açısından kullanılmıştır. Buna göre görev belgesi (UÇMM, m. 7): “davanın taraflarınca ileri sürülen DTÖ anlaşması ya da anlaşmalarının (ismi) ilgili hükümleri ışığında, (ilgili tarafın ismi) tarafından UÇO'na ... numaralı belgede iletilen meseleyi incelemek ve UÇO'na bu anlaşma ya da anlaşmalarda yer alan tavsiye ya da kararları alabilmesine yardımcı olacak tespitlerde bulunmak” maksadıyla kullanılmaktadır.

Uyuşmazlık tarafları Panelin oluşturulmasından sonraki 20 gün içerisinde itirazda bulunmamaları halinde uyuşmazlık süreci “genel (standart)” ya da “özel görev belgesi” kapsamında yürüteceklerdir. İfade edilen sürede tarafların anlaşması durumunda “genel görev belgesi” yerine “özel görev belgesi” üzerinden de süreç devam edecektir (UÇMM, m.7.3.).

Panelin görev sınırlarını davacının panel kurulma talebinin içeriği tespit etmektedir. Panel kurulması aşamasında belirtilen gerekçeler dışındaki

sebepler açısından hukuka uygunluk denetiminin yapılması mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle panelin re'sen inceleme yetkisi söz konusu değildir.

Dünya Ticaret Örgütü'nde dava nedeni kapsamında vakıalar ve yasal ilişki veya sebepler bir arada bulunmaktadır. Davacı tarafın yalnızca vakıaları yeterli olmayacaktır. Davacının aynı zamanda talebinde yasal bir değerlendirmede de bulunması gerekmektedir. Bununla birlikte hangi anlaşmaların hangi düzenlemelerinin ihlal edilmiş olduğunun da ortaya konulması önem arz etmektedir. İhlale sebep olan öğeler ile tarafların dayanaklarının talep kapsamında yer alması gerekmektedir.

Görev belgesinin yeterince algılanabilmesi açısından dava konusu önlemin ne olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Dava konusunu oluşturan ögenin bir ülkeye bağlı olan mevzuat dolayısıyla ortaya çıkan bir unsurdan kaynaklanması mümkün olabileceği gibi davalı devlet yetkilileri tarafından yapılan bir uygulama da olabilecektir.

3.1.3.4. Panel aşamasında süreye ilişkin düzenlemeler

UÇO kararları için süre kısıtlamaları UÇMM'nin 20.maddesi kapsamında ele alınmıştır. Buna göre; "Uyuşmazlığın taraflarınca aksi kararlaştırılmadıkça UÇO tarafından Panelin oluşturulduğu tarihten UÇO'nun Panel ve temyiz raporunu kabul için belirlediği tarihe kadar olan süre, kural olarak eğer Panel raporu temyiz edilmez ise dokuz ayı, temyiz edilir ise 12 ayı geçmeyecektir. Madde 12.9 veya madde 17.5 gereğince TO raporun sunulması için süreyi uzatırsa, ilave süre belirtilen süreye eklenecektir." denilmektedir (UÇMM, m. 20).

Paneller, en geç UÇO gündemine girmelerini izleyen ikinci toplantıda olumsuz yönde bir karar alınmadığı sürece kendiliğinden kurulmuş olurlar. Davacı tarafın 15 gün içinde ayrı bir 10 günlük ek süre talebinde bulunabilmek için özel toplantı talep etmesi mümkündür. Özel bir toplantı olmazsa panelin oluşumu için 40 günden fazla bir süreye gereksinim duyulmaktadır (UÇMM, m. 6.1.). Panelin kuruluşunu panelistlerin seçimi takip etmektedir. Bununla birlikte tarafların panelistlerle ilgili

uzlaşabilmeleri için ek 20 günlük süre gerekli olmaktadır. 20 günlük süre içinde anlaşmaya varılamazsa genel sekreter 10 günlük ek süre tanımaktadır. Bu sebeple Panelin kurulabilmesi için toplamda 30 güne gereksinim duyulmaktadır (UÇMM, m. 8.7.).

UÇMM’de görev belgelerinin hazırlanmasıyla ilgili ayrı bir süre düzenlemesi bulunmamaktadır. Bu durum görev belgelerinin hazırlanmasının panelistlerin seçimiyle birlikte yürütülmesine neden olmaktadır. Fakat panelin kurulmasını takip eden 20 içinde tarafların özel bir görev belgesinde anlaşamamaları durumunda standart görev belgesinin uygulanması söz konusu olacaktır (UÇMM, m. 7).

Tablo 8. Acil Olmayan Hallerle İlgili Belirlenen Süreler

Tarafların ilk yazılı sunumlarının alınmasından itibaren	Şikayetçi taraf: En az 3, En fazla 6 hafta Şikayet olunan taraf: En az 2 ile En fazla 3 hafta
Taraflarla ilk kez yapılacak toplantı için saat, yer ve tarih tespiti	Üçüncü taraflarla olan toplantı: 1 ile 2 hafta
Taraflardan yazılı cevap alımı	En az 2, En fazla 3 hafta
Taraflarla ikinci toplantı için saat, yer ve tarih tespiti	En az 1, En fazla 2 hafta
Taraflara raporun tanımlayıcı bölümlerinin sunulması	En az 1, En fazla 2 hafta
Raporun açıklayıcı bölümüyle ilgili tarafların düşüncelerinin alınması	2 hafta
Taraflara tespit ile neticeleri kapsayan ara raporun açıklanması	En az 2 ile En fazla 4 hafta
Tarafların raporun değerlendirilmesi istekleri için süre tespit edilmesi	1 hafta
Taraflarla olası ek bir toplantı için değerlendirme	2 hafta
Uyuşmazlık taraflarına son raporların iletilmesi	2 hafta

Kaynak: UÇMM, Çalışma Usulleri 3’Nolu Ek.

Uyuşmazlık süreçlerinde delillerin sunulmasıyla ilgili UÇMM³'de ele alınan bir süre düzenlemesi yer almamaktadır. Bununla birlikte madde 12.8'de görev belgesinin tespitiyle nihai raporun sunumuna ilişkin altı aylık süre öngörülmüştür. Ayrıca madde 12.9'da da Panelin oluşturulmasıyla raporların üyelere teslimi arasında geçen sürenin 9 aydan fazla olmaması gerektiği ifade edilmektedir. Madde 12.9'da ele alınan 9 aylık süre Panelin oluşumuyla birlikte işlemeye başlamaktadır. Madde 12.8 ile ifade edilen 6 aylık süre ise panelistlerin seçilerek görev belgeleri üzerinde anlaşmaya varmalarıyla birlikte başlamaktadır.

Öte yandan, şikâyetçi tarafın talebi üzerine Panel en fazla 12 aylığına askıya alınabilmektedir. Eğer askıya alma söz konusu olursa 12 aylık süreye UÇMM'nin 12.8, 12.9, 20 ve 21.4 maddelerinde düzenlenen sürelerin daha sonra eklenebilmesi de mümkün olmaktadır. UÇO'nun yayınlanan raporu kabul etmesi için 20 günlük süre geçmesi gerekmektedir. Bununla birlikte taraflardan biri Panel raporunun dağıtılmasını takip eden 60 gün içinde temyiz isteğini UÇO'ya bildirmezse kararın kabul edilmesi söz konusu olacaktır. Ancak temyiz başvurusu yapılması halinde ise raporun incelenmesi için temyiz kararının alınması beklenecektir.

3.1.3.5. Özel temsil

Üye devletler uyuşmazlık yaşamaları halinde kimler tarafından temsil edileceklerine karar vermektedirler. Fakat Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarında özel temsille ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte özel temsille ilgili UADS'de düzenlemeler olduğu bilinmektedir (UADS, m. 42). Dünya Ticaret Örgütü içerisinde özel temsili kabullenmeyen bir kesim de bulunmaktadır. Bununla ilgili bazı üyeler, gelişmiş devletler ile gelişmekte olan devletlerarasındaki uyuşmazlıklarda özel temsille birlikte adil olmayan neticeler ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir (Wallach ve Sforza, 2002: 29).

³ UÇMM'ye ilişkin atıfta bulunulan maddelerin tamamı 25.2.1995 tarih ve 22213 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Özel temsille ilgili olarak ortaya çıkabilecek bir diğer sorun, üye devletlerin sahip oldukları temsilci sayıları ile deneyimleri arasındaki farklardır. Burada kuvvetli ve büyük devletlerin temsilcilerinden daha etkili yararlanmaları mümkündür. Bununla birlikte kuvvetli ve büyük devletler, süreçlere özel sektör temsilcilerinin önde gelen isimlerini de dahil ederek etkinliklerini arttırmaktadırlar. Bu durum temsilde büyük farkların açığa çıkmasına neden olmaktadır (Howse ve Chalamish, 2010: 1091).

Devletlerin arzu ettikleri bireyleri temsilci olarak seçebilecekleri değerlendirildiğinde, DTÖ yargı organlarının, üye devletlerin özel temsille ilgili olarak isteklerine göre hareket etmeleri, üyeler arasında bir ortak görüşün bulunmamasına rağmen olası bir durum haline gelmiş olmaktadır. Uluslararası hukuk dikkate alındığında özel temsilden yararlanılması makul bir tutum olmaktadır. Fakat Dünya Ticaret Örgütü ilişkileri içerisinde ortaya çıkan uyuşmazlıklarda maliyetlerin yüksek olması özel temsilin de maliyetlerini yükselmektedir. Bu durum gelişmekte olan devletlerin dezavantajına olabilecek ve adil yargılama süreci zarar görecektir.

3.1.3.6. Çoklu şikâyetler ve katılım

Üyelerden birinin, DTÖ sorumluluklarına aykırı biçimde ticareti sınırlandıran bir davranışta bulunması halinde, diğer DTÖ üyeleri sorunun çözümüyle ilgili birlikte başvuru yapabilmesi mümkündür (UÇMM, m. 9.1.). Diğer bir ifadeyle, birden fazla şikâyetçiyle birlikte tek bir Panel kurulabilmektedir. Bu açıdan böyle bir uygulamanın zaman kazandırıcı olduğunu söylemek mümkündür.

Birleştirilen dava süreçlerinde, tüm şikâyetleri beraber değerlendirmek üzere tek bir Panel oluşturulmaktadır. Bu süreç içerisinde şikâyetçilerden her birine diğer şikâyetçilerin dilekçeleri ulaştırılmaktadır. Bununla birlikte şikâyetçilerden biri Panele görüş verdiği sırada diğer şikâyetçilerin de Panelde hazır bulunmalarına olanak tanınmaktadır (UÇMM, m. 9.2-3).

Şikâyetlerin tek bir dava altında toplanmasının önemli yararları bulunmaktadır. İlk olarak üye devletlerin sahip oldukları kaynakların etkin kullanılması sağlanmaktadır. Bununla beraber, sürecin daha koordineli

sürdürülmesi sağlanmakta ve daha kısa sürede sonuç alınması da mümkün olmaktadır. Bunun dışında şikâyetçi üyeler, diğer şikâyetçi üyelerin sundukları belgelere erişebilmektedir.

Çoklu savunmayla ilgili olarak UÇMM'de bir düzenleme bulunmamaktadır. Farklı bir ifadeyle şikâyetçi olan üye devlet, birden çok devletle ilgili de olsa kime dava açacağına kendisi karar verebilmektedir. Ancak söz konusu devletlerden yalnızca birine karşı dava açabilme imkanına sahiptir (UÇMM, m. 9.2-3).

3.1.3.7. Panel aşamasının esasına ilişkin bölümleri

Panelin kurulması ile panelistlerin belirlenmesinin ardından Panel tarafından yerine getirilmesi gereken ilk görev, çalışma takvimiyle çalışma usullerini belirlemektir. Panellerin çalışma usulleriyle ilgili düzenlemelere UÇMM'nin 12. maddesinde ve 3'no'lu ekte yer verilmektedir. Genel olarak Panel, uyuşmazlığa taraf olan kesimlerle görüştüktan sonra bununla ilgili farklı karar olmadığı sürece 3 no'lu ekte yer alan düzenlemelere bağlı kalmaktadır. Ancak bahsi geçen ekte bulunan çalışma usulleri bağlayıcı nitelikte değildir. Uyuşmazlığa taraf olan kesimler birbirleriyle uzlaşabilirse söz konusu usullerin uygulanmaması mümkündür. Bununla birlikte ifade edilen ekte örnek olarak bir çalışma takvimi de yer almaktadır. Örnek olarak sunulması sebebiyle de bu takvimin takip edilmesi gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Fakat Panel ile taraflar arasında yapılan istişareler sonrasında belirlenecek takvime uyulması gerekmektedir. Panel sırasında uygulanacak olan usullerinin vakit kaybına neden olmayacak biçimde esnek olarak düzenlenmesi gerekmektedir (UÇMM, m.12.2.). Uygulamada ise genel olarak ek 3'te yer alan çalışma usullerinin ön planda tutulduğu görülmektedir. Fakat bazı durumlarda Panellerde özel ek usullerin de belirlenmesi söz konusu olabilmektedir. Ancak tespit edilen bu özel ek usullerin Panel raporunun giriş kısmında açıklanması gerekmektedir (WTO, 2004: 53).

Dava süreci içerisinde tarafların iyiniyetli olarak çözüme ulaşabilmesi için ellerinden gelen tüm gayreti göstermeleri önemlidir. Uyuşmazlığın

sonuca ulaştırılabilmesi için yararlanılacak çalışma usullerinin tespitinde, uyuşmazlığı daha da çıkmaza götürecek unsurlara odaklanılmaması ve en kısa sürede davanın çözümünü sağlayacak yöntemlere başvurulması gerekmektedir. Bu açıdan yararlanılacak usullerin net ve anlaşılabilir olması önemlidir. Bununla birlikte çalışma usullerinin, Panele hakkaniyet ilkesini ve adil yargılanma hakkını temin edecek biçimde belirlenmesi önem arz eder (WTO, 2004: 53).

3.1.3.8. Panellerin yetki ve yükümlülükleri

UMM'de yer alan düzenlemelere göre paneller tarafından verilen kararlar UO tarafından onaylandıktan sonra bağlayıcı hale gelir. Bu bakımdan Paneller UO'ya destek görevi üstlenmiş olmaktadır (UMM, m. 1.1).

UMM'de yer alan düzenlemeye göre Paneller, ispat yükü ile adil yargılanma hakkına ilişkin belirlenmiş olan genel kurallara uymak zorundadır (UMM m. 11). Ayrıca Panellerin teknik bilgi ile araştırma isteme yetkileri bulunmaktadır (UMM m. 13).

Paneller değerlendirdikleri davanın nedenine ilişkin tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu açıdan, genel olarak üyelerin uygulamalarının DT yükümlülüklerine uygun olması tavsiye edilmektedir. İlave olarak; UMM madde 26.1(b)'de bahsi geçen ihlallerle ilgili olmayan şikayetlerin geri çekilmesine ilişkin UMM'de düzenleme bulunmamaktadır. Burada temyiz organı veya Panel, tarafların beraber doyum sağlayabilecekleri ortak bir çözüme ulaşabilmesini amaçlamaktadır.

Düzenlemelere göre Panellerin destek almak için uzmanlara başvurma yetkisi bulunmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken unsur, karar verme yetkisinin farklı bir organa devredilememesidir. Fakat bu konuyla ilgili bir istisna bulunmaktadır. Mevcut düzenlemeye göre yasaklanmış sübvansiyonlarla ilgili bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda Panel, bir uzman grubundan destek alabilmekte ve bu uzman grubunun ortaya koyduğu neticeyi değişiklik yapmadan kabul edebilmektedir (Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması, m. 4.5).

UÇMM'de usulle ilgili olan düzenlemeler, işleyişin genel hatlarını içermekte ve bu sebeple detay içermemektedir. Ancak söz konusu düzenlemeler içerisinde 11. maddede bahsi geçen nesnel değerlendirme yapma yükümlülüğü oldukça önemlidir. Burada ifade edilen düzenleme, Panellerin takdir yetkisine sahip olduğudur. Adil veya nesnel değerlendirmenin öneminden bahsedilmiş olsa da konuyla ilgili net bir düzenleme bulunmamaktadır. Zaten takdir yetkisini madde metninde net olarak tanımlamak teknik olarak çok da mümkün değildir. Öte yandan üye devletlerin farklı hukuk sistemlerine sahip olması, tarafların benimseyecekleri çözümlerin bulunmasını güçleştirmektedir. Adaletle kullanılan takdir yetkisi bu noktada önemini göstermektedir.

3.1.3.9. İspat yükü ve deliller

İspat yükü kavramı, tarafların savunmalarını ve ispatlarını dayandırdıkları olayın veya durumun gerçekleşip gerçekleşmediğini ortaya koyma gerekliliğini ifade etmektedir (Kopal, 2013: 3). İspat yükü hukuksal açıdan önemli bir kavram olmasına rağmen UÇMM'de ispat yüküyle ilgili herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Burada oluşan boşluk ise temyiz organı tarafından verilen kararlar doğrultusunda giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak uygulamada tarafların savunma ve iddialarını ispat etmelerine yönelik bir yaklaşım bulunmaktadır.

Taraflar iddialarını veya savunmalarını kanıtlayabilmek için bazı ispat araçlarına gereksinim duymaktadırlar. Bunlara delil adı verilmektedir. İspat yükünün yerine getirilmesi açısından delil gösterme yükünün yerine getirilmiş olması gerekir (Kopal, 2013: 7). Delillerle ilgili olarak da UÇMM'de bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durum Panellerin herhangi bir delili kabul etme konusunda serbestiye sahip olmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle Panellerin, sunulanların hangilerinin delil olarak görüleceği ve söz konusu delillerin güçlerinin ne olduğuyla ilgili olarak takdir yetkileri vardır. Sahip oldukları bu yetkiyle birlikte Paneller, UÇMM 11. maddesinde ifade edilen görev ve sorumluluklarını makul bir şekilde yerine getirme olanağına kavuşmaktadır (Horlick ve Boeckmann, 2013: 10).

Bununla birlikte tarafların delilleri toplamasıyla ilgili UÇMM'de bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple Panellerin, delillerin toplanması, uygun bulunması ve değerlendirilmesi konusunda takdir yetkisinin olduğunun ifade edilmesi mümkün olmaktadır.

Paneller delillerle ilgili bu takdir yetkisine dayanarak DTÖ üyesi devletlerden veya uyuşmazlık taraflarından bilgi isteme hakkına sahiptir. Bilgi istenen mercii bu isteğe hemen cevap verme yükümlülüğündedir. Talep edilen bilginin verilmemesi durumunda ise Panel bunu olumsuz yönde değerlendirebilir (UÇMM, m. 13).

3.2. Temyiz Aşaması

DTÖ Panellerinin vermiş oldukları nihai kararlardan sonra taraflar, temyiz yoluna başvurarak, Panel kararlarının hukuki denetimini sağlayabilirler. GATT döneminde bulunmayan, DTÖ ile beraber faaliyete geçirilen temyiz aşaması, panellerin hatalı kararlarının düzeltilmesini sağladığı gibi taraflar açısından da adil yargılanmayı güçlendiren önemli bir güvencedir.

3.2.1. Temyiz Surecinde Usule İlişkin Düzenlemeler

Temyiz aşamasıyla ilgili olarak UÇMM'de detaylı düzenlemelere yer verilmemiştir. Ancak yapılan ek düzenlemelerle birlikte bu konudaki belirsizlik ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Temyiz Organı'nın kurulması ve işleyişiyle ilgili üç yasal düzenleme bulunmaktadır. Bunlar:

1. Davranış Kurallarına İlişkin Mutabakat Metni,
2. UÇMM'nin 16.4., 17. ile 18. maddeleri,
3. Temyiz İncelemesi için Çalışma Usulleri.

Temyiz Organı'nın 03.02.1997 tarihinde kabul edilen "Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri" düzenlemesine göre düzenli çalışma zorunluluğu bulunmaktadır. Temyiz organının çalışma usulleri, UÇO Başkanı'na danışılarak tespit edilmekte ve üyelere bildirilmektedir (UÇMM, m.17.9). Çalışma usulleri ilk kez 1996 yılında hazırlanmış ve süreç içerisinde bazı dönemlerde gereksinimlere bağlı olarak değiştirilmiştir.

Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri kapsamında temyiz sürecinde uyulması gereken kurallara detaylı olarak yer verilmesinden dolayı, bu belge oldukça önemlidir. Bununla birlikte belgede, temyiz organının çalışma usullerine ilişkin detaylı düzenlemelerle birlikte zaman tablosu da bulunmaktadır. Temyiz Organı söz konusu belgede yer alan düzenlemeleri uygulanması açısından oldukça hassas davranmaktadır (WTO, 2004: 63).

DTÖ Anlaşmaları ile UÇMM'de belirtilen çalışma usulleriyle çelişmemek şartıyla ve ele alınan konuyla sınırlı kalmak üzere; uygulamayla ilgili bir belirsizlik ortaya çıkması ve bununla ilgili Temyiz İncelemesi Çalışma Usullerinde bir düzenleme bulunmaması halinde, Temyiz Organı uygulanacak kuralı kendi belirleyebilme imkânına sahiptir (Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri, Kural 16).

Bazı anlaşmalara bağlı olarak taraflar arasında uyuşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu uyuşmazlıklarda ek ve özel düzenlemelerden yararlanılabilmektedir (UÇMM, m. 1.2). Belirtilen anlaşmalardan biri de Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması'dır. Öyle ki, Anlaşma'nın 4. ve 7. maddeleri temyiz aşamasında kullanılabilir.

Davranış Kuralları ise UÇO tarafından kabul edilmektedir. Buna göre Çalışma Usulleri'nin 8(2) numaralı kuralına göre bu usullerin 2'no'lu eki olarak kullanılmaktadır. Davranış kuralları yapısal açıdan panelistlere, Temyiz Organı üyelerine, uzmanlara, tahkim üyelerine, Temyiz Organı Sekreteryası çalışanlarına ve DTÖ çalışanların uygulanmakta olan bir özel düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır (WTO, 2004: 26). Buraya kadar ifade edilen düzenlemelerin, Temyiz Organın yasal açıdan görevi esnasında bağlı kalması gerektiği kurallarının çerçevesini çizdiğini ifade etmek mümkündür.

3.2.2. Temyiz Başvuru Hakkı Sahipleri

Temyiz hakkı, doğrudan dava taraflarına ait bir haktır (UÇMM, m. 17.4). Davayı kaybeden ya da kazanan tarafın Panel kararını temyize götürebilmesi mümkündür. Diğer bir ifadeyle; davaya üçüncü olarak katılan devletlerin temyize gidebilme hakları bulunmamaktadır. Bununla birlikte,

davada taraflardan biri, birden fazla devletten oluşmaktaysa temyize bu devletlerin birlikte gidebilmesi mümkündür. Bu durum söz konusu olduğunda ise çoklu temyiz sürecinden bahsedilebilir. (WTO, 2004: 64).

Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri'nde çoklu temyiz konusu iki biçimde değerlendirme altına alınmıştır. Bunlardan ilkinde, Panel tarafından karar açıklamasının yapılmasının ardından UÇMM'nin 17.4. maddesine göre taraflardan birinin temyiz sürecini başlatmasıyla, 15 gün içinde diğer taraflardan birinin temyiz kapsamında ortaya konulmayan farklı yasal yanlışlıklarla ilgili olarak temyiz sürecine dâhil olması değerlendirilmektedir. İkinci süreçte ise, UÇMM'nin 16.4. maddesine göre birden çok tarafın beraber temyizi başlatması değerlendirilmektedir (Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri, Kural 23.1).

Temyiz sürecinin başlatılmasını kapsamında davayı kazanan veya kaybeden taraf gözetimi bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, davayı hem kazanan tarafın hem de kaybeden tarafın temyiz talebinde bulunabilmesi mümkündür. Genel olarak kazanan ve kaybeden tarafların temyiz talepleri Panel raporunun farklı bölümleri için söz konusu olmaktadır (WTO, 2004: 65).

Panelde, üçüncü devletlerin temyize gidebilmesi söz konusu değildir. Fakat bilindiği gibi, Panel sürecine yeni bir sebep ortaya koymadan üçüncü devletlerin katılabilmesi mümkün olmaktadır. Bunun nedeni ise Panelde verilecek kararlarda üçüncü devletlerin de çıkarlarının olmasıdır. Bununla birlikte üçüncü devletler, temyize gidemeseler de temyizle ilgili esaslı bir menfaatleri olduğunu UÇO'ya bildirmeleri halinde Temyiz Organı önünde sözlü sunum yapma imkanı kazanabilmektedirler (UÇMM, m. 10.2). Başka bir ifadeyle üçüncü devletler, temyize gidebilme hakkına sahip olmasalar da esaslı bir menfaatleri olduğunu ortaya koymaları halinde yine üçüncü taraf olarak temyiz sürecine katılabilmektedirler.

Dünya Ticaret Örgütü'nün ilk dönemlerinde üye devletlerin temyiz dilekçesi vermelerinin ardından, üçüncü devletlerin yaptıkları başvurular neticesinde Temyiz Organı önünde sözlü sunum yapmalarına olanak

verilmemiştir. Ancak 2003 yılının Mayıs ayında Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri Kural 24'de yapılan değişiklikler neticesinde üçüncü devletler sunum yapabilme imkânına kavuşmuşlardır (WTO, 2004: 65). Neticede yapılan değişiklikle birlikte temyiz sürecine üçüncü devletlerin katılımı mümkün olmuştur. Bu sayede gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerin sürece katılarak haklarını savunabilmeleri imkânı tanınmıştır.

3.2.3. Temyiz Aşamasının İdaresi

Temyiz sürecinin kayıtlarının hazırlanmasıyla ilgili olarak tarafların bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Söz konusu sorumluluk doğrudan Genel Müdür üzerindedir. Bununla birlikte Sekretaryanın da dolaylı sorumluluğu bulunmaktadır. Temyiz aşamasında kaydı tutulması gereken konularda Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri Kural 25.1 göz önünde bulundurulmaktadır.

Temyiz sürecinde temyiz incelemesinde bulunan üyeler, başta duruşma sırasında olmak üzere, herhangi bir aşamada davanın taraflarına bazı sorular yöneltebilmektedir. Söz konusu soruların içerikleri, cevap verilmesi gereken süreye etki edebilmektedir. Yöneltilen tüm soruların ve verilen tüm cevapların davanın taraflarına ulaşması sağlanır (Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri Kural 28.2.).

Temyiz incelemesinin başlamasının ardından Temyiz Organı tarafından net bir zaman tablosu tespit edilmektedir. Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri I no'lu ekte; temyiz aşamasıyla ilgili bir zaman tablosu öngörülmüştür. Söz konusu tablonun, net bir adaletsizlik gibi özel şartların oluşması halinde değişmesi mümkün olmaktadır (WTO, 2004: 65).

Adil yargılanmanın sağlanması açısından usul kurallarının düzenlenmiş olması oldukça önemlidir. Bu sayede adil yargılanma hakkı korunma altına alınmış olur. Ancak usul konularıyla ilgili birçok belirsizlik bulunmaktadır. Üyeler arasında fikir ayrılığına sebep olan konularda çözüme ulaşılabilmesi oldukça güç olabilmektedir. Belirsizlikler sebebiyle ortaya çıkan tartışmalarda esasa ve usule ilişkin sorunların birbirlerinden ne şekilde ayrılacakları sorusu akla gelmektedir. Bununla birlikte ortaya çıkan

sorunların kökeninde UÇMM'deki boşlukların olduğunu ifade eden bir kesim de bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak Temyiz Organının bu boşlukları doldurup dolduramayacağı sorusu ön plana çıkmış olmaktadır (Donaldson, 2005: 1332-1333).

3.2.4 Temyiz Kararının Sonuçları ve Önemi

Temyiz Organı tarafından verilen kararların bağlayıcı nitelik taşıyabilmesi için UÇO tarafından onaylanması gerekmektedir. Ancak Temyiz Organı günümüz şartlarında uyumsuzlukların çözülmesi açısından en önemli organlardan biri haline gelmiştir. Bunun temel sebeplerinden biri Temyiz Organının kurulma biçimidir. Bilindiği üzere Temyiz Organı üyeleri, UÇO tarafından ticaret hukuku, rekabet hukuku, ekonomi/kalkınma hukuku konularında uzman olan kişiler arasından seçilmektedir (Van Den Bossche, 2005: 14).

İkinci temel neden ise temyiz sürecinde Temyiz İncelemesi Çalışma Usullerinin kullanılmasıdır. Temyiz sürecinde çalışma usullerine oldukça önem verilmektedir. Burada özellikle üyeler arasında işbirliği kurulmasına odaklanılmaktadır. Böylece temyiz sürecinde nihai karar verici bir organ olmasına rağmen üyelerin de sürece katkıları sağlanmaktadır. Bu sayede Temyiz Organı çalışmalarında güven ve istikrar şartları temin edilmektedir. Çalışma usullerinin varlığı, Temyiz Organına mahkeme gibi hareket edebilme imkânı sağlamaktadır (Van Den Bossche, 2005: 16-17).

Temyiz Organının oldukça önemli hale gelmesini sağlayan bir diğer temel neden ise, Temyiz Organının kararlarını alırken Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHDS)'ne atıfta bulunmasıdır. Bu atıfta, alınan kararlara uluslararası alanda yasal bir nitelik kazandırılmaktadır. Bu sayede alınan kararlarının meşruluğunun artması temin edilmektedir. Bu nedenle Temyiz Organı kararlarına daha çok başvurulmaktadır (Van Den Bossche, 2005: 19).

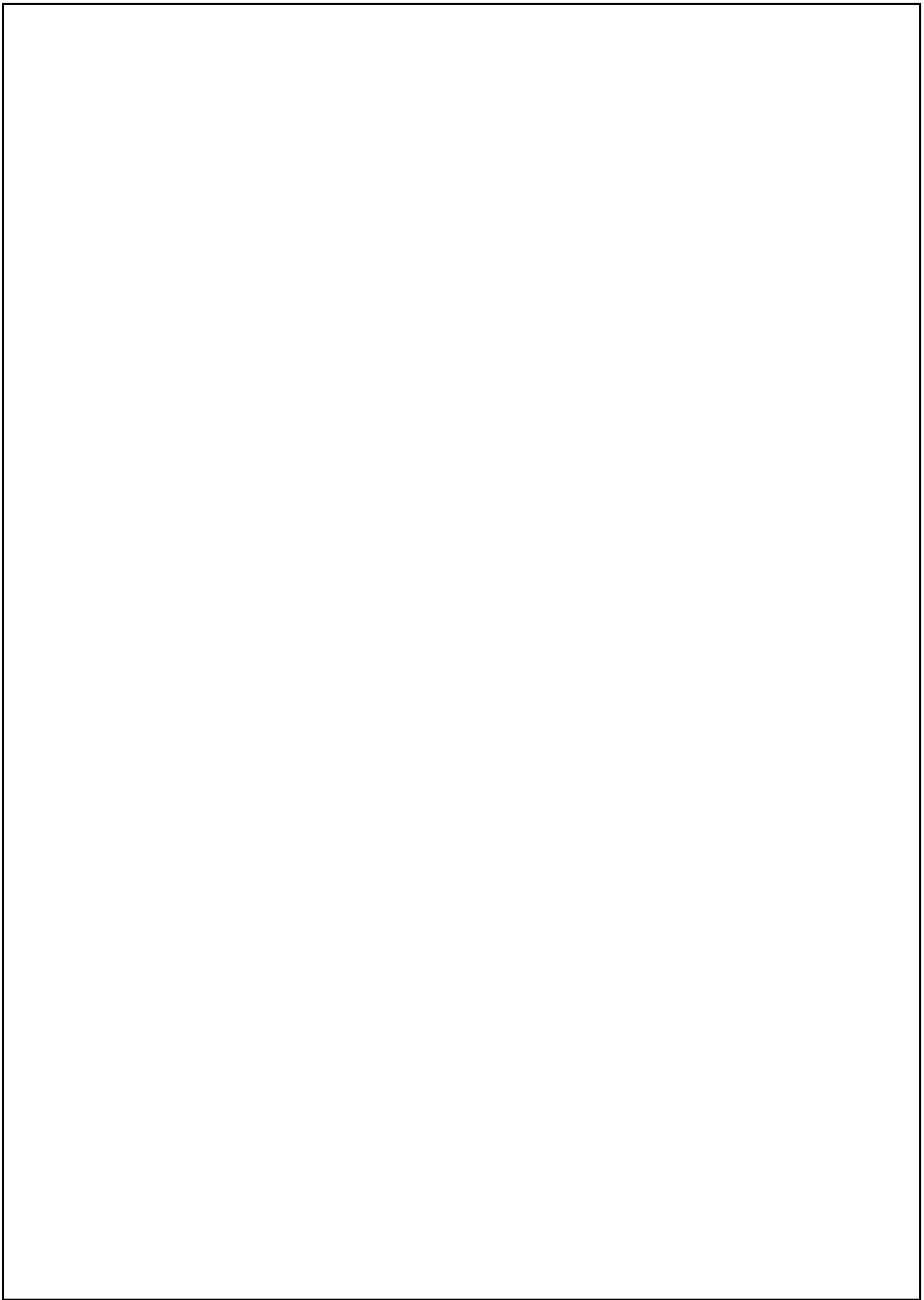
3.3. Panel ve Temyiz Organı Kararlarının İcrası

Devletler tarafından uluslararası hukuk kurallarının ihlal edilmesi durumunda uluslararası sorumluluk kurumları devreye girmektedir. Mevcut

koşullar altında uluslararası sorumluluk kurumu, uluslararası hukukun ihmal edilmesi neticesinde ortaya çıkan zararı kaldırmak adına görev yapan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası alanda bir sorumluluğun ortaya çıkabilmesi için, uluslararası işlemlere uygun bir faaliyetin varlığı veya uluslararası bir fiilin var olması gerekmektedir. Bununla birlikte bu fiiller ve faaliyetler aynı zamanda uluslararası hukuki bir ilişkiye bağlanmak durumundadır. Uluslararası sorumluluğun oluşması durumunda zarar gören devletin zararlarının giderilmesi gerekmektedir. Genel olarak uluslararası hukuk kapsamında bir yaptırım mekanizması olmamasına rağmen devletler arasındaki ilişkilerin bozulmaması açısından uluslararası hukuk kurallarına bağlı kalınmaktadır. Bu açıdan kararların uygulanışını takip edecek kurumların veya sistemlerin var olması iyi bir çözüm olabilecektir.

Dünya Ticaret Örgütü'nü diğer uluslararası kurumlardan ayıran unsurlardan biri, disiplinleri belirlenmiş sistematik bir uyuşmazlık çözüm sistemine sahip olmasıdır. Bununla birlikte Dünya Ticaret Örgütü'ne üye devletlerin tek başlarına haklarını temin edebilmeleri mümkün olmamaktadır. Ancak UÇO'nun aldığı kararların davayı kaybeden taraflar nezdinde derhal yerine getirilmesi gerekmektedir (UÇMM, m.21). UÇO tarafından alınan kararların uygulanmaması halinde ise taraf devletlerin telafi edici önlemleri uygulaması mümkün olmaktadır (UÇMM, m.22). Fakat Dünya Ticaret Örgütü'nde bir yaptırım sistemi olmaması sebebiyle üye devletler, kendileri bir yaptırım uygulamak durumunda kalacaktır.

SONUÇ

Küreselleşmeyle beraber sınırların kalktığı günümüzde uluslararası ticaret ve uluslararası hukuk gibi kavramlar ihtiyaçlara cevap veremez hale gelmiştir. Başlarda sadece ilgili devletlerin görev ve sorumluluklarında bulunan konuların giderek uluslar üstü meseleler haline gelmeye başlaması, uluslararası anlaşmaların sayısında ciddi artışa neden olmuştur. Ancak bu anlaşmaların büyük bölümünün etkili yaptırımlardan uzak olması nedeniyle sorunlar tam olarak çözülememiştir. Ticaretin serbestleştirilmesi ve uluslararası ticarete hukuki kuralların belirlenmesi amacıyla kurulan DTÖ, kuruluş anlaşmalarıyla birlikte sistemdeki en etkili örgüt niteliği taşımaktadır. Ayrıca DTÖ'nün hukuki niteliğe sahip çalışmalar yapması, bu örgüte üye olan devletleri de kendi hukuk sistemlerinde gerekli düzenlemeleri yapmaya itmiştir.

DTÖ'de uluslararası ticarete ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözüme ulaştırılması oldukça önemli bir konudur. Bu amaçla DTÖ, "Uyuşmazlıkların Çözümüne Dair Mutabakat Metni" (UÇMM)'ni yürürlüğe koymuştur. DTÖ Kuruluş Anlaşmasını imzalayan üye devletler aynı zamanda UÇMM'nin de bir parçası haline gelmektedir. Böylelikle üye devletler ortaya çıkan uyuşmazlıklarda zorunlu yargı yetkisini de kabul etmiş olmaktadır. Bu durum devletlerarasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar açısından oldukça önemli bir gelişmedir. UÇMM'de yer alan uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının kullanımı, DTÖ Kuruluş Anlaşmasını imzalayan devletlerarasında hızla yaygınlaşmaktadır. Bununla birlikte DTÖ'de uyuşmazlıkların çözülmesi için "Uyuşmazlıkların Çözümü Organı" (UÇO) görev yapmaktadır. DTÖ'deki ilgili organlar, devletlerarasında görülen uyuşmazlıkları değerlendirirken, esasla ilgili konularda çok taraflı ticari anlaşmaları değerlendirmektedir. Uyuşmazlığın çözüm süreci başta tarafların birbirleriyle anlaşabilmelerini sağlayacak imkânlarda başlatılmaktadır. Bir netice alınamaması halinde ise şikâyetçi devlet tarafından Panel kurulması istenebilmektedir. Panelde alınan karar temyiz edilmezse, UÇO'da onaylanmaktadır. UÇO'nun verdiği kararlara

makul süre içinde uyulmaması durumunda taraflar tazminata mahkûm edilebilmektedir.

Uyuşmazlık konusunu oluşturan davayla ilgili olarak DTÖ, kuralların ihlal edildiğine karar verirse; davalı üyeye, süreci DTÖ Anlaşmaları ile uyumlu hale getirmesini önermektedir. Fakat davalının bunu nasıl yapacağıyla ilgili iç hukuka karışacak nitelikte bir öneri getirmemektedir. Bunun sebebi ise DTÖ'nün devletlerin egemenlik haklarına bir müdahale gelmesini istememesidir. Yapısal açıdan DTÖ tarafından verilen karar ve tavsiyelere doğrudan uyulması gerekmektedir. Ancak bazı kararları ve tavsiyeleri, zaman içerisinde yerine getirilebilecek türden olmaktadır. Bu hallerde ise üye devlete makul bir süre tanımlanmaktadır. Üye devletin makul süre içinde sorumluluklarını yerine getirmemesi durumu, misilleme veya tazminat yaptırımının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

DTÖ kurallarının ihlal edilmesi neticesinde ortaya çıkan zararın giderilmesini sağlamak adına tazminat uygulamasına başvurulabilmektedir. Ancak tazminat geçici bir tedbir niteliğindedir. Bahsi geçen tazminat, her zaman bir maddi ödeme yapılması anlamına gelmemektedir. Davalı tarafın, davacı tarafın yararına dış ticarete bir uygulama yapması da burada bir tazminat yerine geçebilmektedir.

Uluslararası ticaret mahkemeleri, taraflar arasındaki sürecin uzamasına neden olmakta ve maliyetlerin giderek artmasına sebep olmaktadır. DTÖ'nün sağladığı imkânlar doğrultusunda taraflar daha hızlı çözüme ulaşabilmektedir. Bununla birlikte, DTÖ kararlarının tavsiye ve geçici nitelikte olması, uygulama açısından bazı sıkıntıların oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca kararlardaki tazminatların geçmişe yönelik zararları karşılayamaması DTÖ'nün etkinliğini azaltmaktadır. Bu noktada, maddi tazminat şartının genişletilmesi, uyuşmazlık çözümlerinin daha etkili hale getirecektir. Neticede, DTÖ uyuşmazlık sistemi etkin bir sistem olmakla beraber, ifade edilen eksikliklerin giderilmesi halinde hukuki ihtilafların çözümünde ve menfaati ihlal edilen devletlerin zararlarının giderilmesi hususunda çok daha iyi konuma geleceğini söylemek mümkündür.

HUKUKİ İHTİLAFLARIN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ NEZDİNDE ÇÖZÜMÜ

ORIJINALLIK RAPORU

% **7**

BENZERLİK ENDEKSİ

% **7**

İNTERNET
KAYNAKLARI

% **2**

YAYINLAR

% **2**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

TÜM KAYNAKLARI EŞLEŞTİR (SADECE SEÇİLİ OLAN KAYNAĞI YAZDIR)

%3

★ acikarsiv.atilim.edu.tr

İnternet Kaynağı

Alıntıları çıkart

üzerinde

Eşleşmeleri çıkar

< 5 words

Bibliyografyayı Çıkart

üzerinde